

BÖLÜM 4

Küreselleşme ve Toplumsal Değişim

İçindekiler

Yok olan dünya	118
İlk toplumlar	119
Nüfus artışı ve demografik eğilimler	124
Toplumların dönüşümü	127
Modernite ve sanayileşmiş toplumlar	127
Toplumların sınıflandırılması	128
Toplumlar nasıl değişir	131
Küreselleşme	134
Küreselleşmenin unsurları	135
Küreselleşmeyi tartışmak	145
Küreselleşmenin sonuçları	149
Sonuç: küresel bir toplumda yönetim	154
<i>Bölüm değerlendirmesi</i>	156
<i>Araştırma örnekleri</i>	157
<i>Enine boyuna düşünme</i>	157
<i>Sanat yapıtlarında toplum</i>	157
<i>Ek okuma</i>	158
<i>İnternet bağlantıları</i>	159

Üstte 2014 yılında Brezilya'da düzenlenen Dünya Kupası futbol karşılaşmalarında İranlı taraftarlar görülüyor.

Futbolda ilk Dünya Kupası 1930'da Uruguay'da düzenlendi. Kupa-ya on üç ulusal takım katıldı ve Uruguay ilk şampiyon oldu. 2014 yılında Brezilya'da düzenlenen Dünya Kupası finallerinde otuz iki futbol takımı arasında bu kez şampiyonluğu Almanya aldı. Ama 2014'teki kupaya katılmak için düzenlenen turnuvalarda Dünya üzerindeki her kıtadan toplam 208 ulusal takım yer almıştı. Brezilya'daki altmış dört maça yaklaşık 3.4 milyon taraftar katıldı ve yüzlerce milyon insan da televizyonları karşısında final maçını izledi. Bu yılda Dünya Kupası dünya çapında en fazla izlenen spor etkinliği olarak Olimpiyatları geride bıraktı. Daha kısa yoldan anlatmak gerekirse, Dünya Kupasının artan ölçeği ve kapsamı, küresel insan nüfusunun aralarındaki bağlantı ve karşılıklı bağlılığını göstermek açısından önemlidir ve

sosyologların **küreselleşme** olarak tanımladığı çok yönlü bir süreçtir.

Uluslararası spor etkinlikleri sadece küreselleşme sürecini ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda bu sürece katkıda da bulunur. Sporun küreselleşmesi birçok olayı beraberinde getirir; dünya çapında atletler bir araya gelir, televizyon izleyicisinin sayısı artar ve küreselleşir, birçok ülkeden reklamcı konuya daha fazla ilgi gösterir ve tüketiciler sporla ilgili ve sporu tema edinmiş ürünlere, örneğin spor kıyafetleri, kitaplar, videolar ve daha birçok ürüne, daha fazla talepte bulunur (Sage 2002: 226-7). Bu sayede, tenis, golf, bilardo gibi bireysel oyunlar ve sporların yanı sıra futbol, rugby ve basketbol gibi takım sporları sadece basit bir kültürel olay olmakla kalmamış, aynı zamanda sporun bir göstere olarak üretimi, spor ürünlerinin üretilmesi ve bunların küresel pazardaki tüketimleriyle birlikte ekonomik bir faaliyete de dönüşmüştür. Son yıllarda Amerikan basketbolunun ticari ve kültürel alandaki başarısı bu konuda mükemmel bir örnektir ve Maguire tarafından şu şekilde özetlenmektedir (1999: 14):

Dünya çapındaki birçok ülkenin yurttaşı, uydular sayesinde düzenli olarak Ulusal Basketbol Ligi (NBA) maçlarını izlemektedir. Bu maçlarda Kuzey Amerika'dan Avrupa'ya birçok ülkeden gelen en iyi erkek oyuncuların performansları sergilenir. Yine bu maçlarda, oyuncuların kullandığı, Avrupa'nın ve Kuzey Amerika'nın çeşitli yerlerinde Amerika tarafından fonlanarak tasarlanan ve Pasifik kıyılarında üretilen top, ayakkabılar, formalar da yer alır. Ardından bu ekipmanlar küresel çapta tüketici pazarına satılır. Bunlardan örneğin basketbol ayakkabıları 'gelişmekte olan ülkelerden' gelen hammaddelerle üretilmektedir, Nike örneğinde ayakkabının üretildiği hammaddenin moleküler yapısıyla ilgili araştırmalar ve patent çalışmaları Washington'da (ABD) yapılmakta ve ürün Tayvan'da üretilmektedir. Bu küresel kültürel metanın üretim ve tüketim aşamalarında birçok uluslararası şirket yer almaktadır. Ürünün kendisi küresel kitle iletişim araçlarının spor üretim grubu tarafından sunulmakta ve kendisi de yine küresel bir telekomünikasyon ağının bir parçası olarak üretilen televizyonlarda gösterilmektedir.

Yirminci yüzyılda 'futbol' çok başarılı olmuştur ve genel anlamda 'küresel oyun' olarak görülmüyordu. Futbolun dünyaya yayılmasının ardından yüzyılın sonlarına doğru İngiliz Premier Ligi (EPL) ticari açıdan en başarılı ulusal lig olarak ortaya çıktı. Bununla birlikte yirmibirinci yüzyılda Amerikan basketbolu, futbolun sahip olduğu küresel bir spor olma konumu sarsarcasına bir başarı elde etti. Özellikle Amerikan Ulusal Basketbol Birliği maçlarını Çin'de iyi bir şekilde tanıttı ve böylece günümüzde Çinliler futbola göre en az iki katı oranda basketbol oynamaya başladı (Borger 2008). Küresel anlamda aktif oyuncu sayısı bakımından basketbolun çok daha fazla katılımcısı bulunmaktadır.

Ancak spor, artan küresel bağlantılılıkla dönüşen yaşam madalyonunun bir yüzünü oluşturur. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında küreselleşmenin hem hızı hem de şiddetinin son kırk yılda radikal biçimde arttığına yönelik iddiayı inceleyeceğiz. Ama bundan önce mevcut küreselleşme tartışmasını daha geniş bir zamansal çerçeveye oturtmalı ve inanın gelişimine ilişkin taslağı da daha uzun bir vade içerisinde incelemeliyiz. Modern sanayikapitalist toplumlardaki gelişmelerin, beşeri dünyayı bugünkü küresel yörüngesine nasıl yerleştirdiğini daha iyi anlamak için gereklidir.

Yok olan dünya

Bugün bizler, yoğun nüfusa sahip kentsel alanlarda on milyonlarca insanın yaşadığı toplumlara alışmış durumdayız. Ancak bu, tarihsel olarak olağan bir durum değildir. İnsanlık tarihinin büyük kısmında nüfuslar daha az yoğundu ancak son zamanlarda, nüfuslarının *çoğunluğunun* kentsel yerleşimlerde yoğunlaştığı toplumlar ortaya çıktı. Modern sanayileşme öncesinde var olan toplum türlerini anlamak için, sosyolojik imgelemimizin tarihsel boyutundan yararlanmak zorundayız.

Avrupa'nın 'büyük keşif çağı'nda kıta dışına gönderilen kâşifler, tüccarlar ve misyonerler, çok çeşitli halklarla ve kültürlerle karşılaştı. Avrupalı kâşiflerin yolları, küçük ölçekli, yal-

nızca yirmi ya da otuz kişiden oluşan, sürekli seyahat edip vahşi hayvanları ve bitkileri yiyerek yaşamlarını sürdüren göçebe, avcı-toplayıcı gruplarla keşişti. Güney ve Kuzey Amerika ve Doğu Asya'nın bazı kısımlarında tarım ve çiftçilik temelinde epeydir yerleşik durumda olan topluluklar vardı. Çin'de ve diğer yerlerde onlar, kentleri, sınıfları, sarayları ve daha önemlisi silahlı güçleri de olan çok gelişmiş imparatorluklar kurmuştu (Harris 1978).

Bu çeşitli insan grupları ve toplumlar, aslında üç temel kategoride toplanabilir: *avcılar ve toplayıcılar*, daha büyük *tarım toplumları* ve *göçebe toplumlar* (tarımla ya da hayvanların ehlileştirilmesiyle ilgilenen) ve *geleneksel devletler ve uygarlıklar*. Tablo 4.1'den de anlaşılacağı üzere, daha sonraki toplum türleri, küresel insan nüfusunun yoğunluğunu artırma eğilimi gösterdi.

İlk toplumlar

Gezegeneğimizin küçük bir kısmında insanlar *avcı ve toplayıcı toplumlar*da yaşadı. Avcılar ve toplayıcılar geçimlerini avcılıkla, balık yakalayarak ve vahşi doğada büyüyen yenilebilir bitkileri toplayarak sağlıyordu. Bu kültürler, Afrika'nın bazı kurak kısımları ve Brezilya ve Yeni Gine ormanları gibi yerlerde varlıklarını hâlen sürdürmektedir. Ancak pek çok avcı ve toplayıcı kültür, yok edilmiş ya da Batı kültürünün (Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Avusturya kültürünün) yayılmasıyla saflığını kaybetmiştir. Hâlen bozulmamış olanların da var olan durumlarını uzun süre devam ettirmesi olası değildir. 1970'lerde dünyada 250.000'den daha az kişi toplayıcı-avcıdır ve bu da dünya nüfusunun yaklaşık % 0,001'i kadardır (Şekil 4.1'e bakın).

Tablo 4.1 Modernlik öncesi insan toplumu türleri

Tür	Var Olma Dönemi	Nitelikleri
Avcı ve toplayıcı toplumlar	M.Ö. 50.000'den bugüne kadar. Günümüzde tamamen yok olma noktasında	Geçimlerini avcılık, balık yakalama ve yenilebilir bitkileri toplamakla sağlayan az sayıda kişi. Pek az eşitsizlik Kademe farklılıkları yaş ve cinsiyet ile sınırlı
Tarım toplumları	M.Ö. 12.000'den bugüne kadar. Bu toplumların bir çoğu günümüzde daha büyük siyasal unsurların bir parçası ve kendi belirgin kimliklerini kaybetmekte.	Kasaba ve kentler olmaksızın küçük kırsal topluluklar temelinde bir yaşantı. Geçimleri tarım ve çoğu zaman da avcılık ve toplayıcılık desteği ile sağlanıyor. Avcılara ve toplayıcılara göre daha büyük eşitsizlikler var. Şeflerin yönetimi.
Göçebe toplumlar	M.Ö. 12.000'den bugüne kadar. Bugün çoğunlukla daha büyük devletlerin parçası; geleneksel yaşam biçimleri tahrip olmaktadır.	Büyükölçü ölçüsü, birkaç yüz kişiden binlerce kişiye kadar değişmektedir. Geçimlerini sağlamak için ehlileştirilmiş hayvanların bakımına bağımlı. Belirgin eşitsizlikler göze çarpmakta. Şefler ya da savaşçı krallar tarafından yönetilmekte.
Geleneksel toplumlar ya da uygarlıklar	M.Ö. 6.000'den on dokuzyüzyıla kadar. Bütün geleneksel uygarlıklar yok olmuştur.	Çok büyük ölçeklerde, milyonlarca kişi Bazı kentler var olan ve buralarda ticaret ve üretim yoğunlaşmış durumda. Büyük ölçüde tarıma dayalı. Farklı sınıflar arasında büyük eşitsizlikler var. Kral ya da hükümdar tarafından yönetilen belirgin bir hükümet aygıtı söz konusu.

Doğu Afrika'da türlerinin son örnekleri olan Hadza kabilesi halkının yüzlerce bireyi avcı-toplayıcı olarak yaşamaya devam ediyor. Survival International, Hadza'nın geçen elli yılda topraklarının yarısını kaybettiği tahmininde bulunuyor.

Pek çok avcı ve toplayıcı grup içinde, temel ihtiyaçları karşılamak için gerekli olanın ötesinde maddi bir zenginlik biriktirilmediği için, çok az eşitsizlik vardır. Bu insanların en önemli kaygıları, normalde dinî değerler, törenler ve ritüel faaliyetleridir. Gerekli maddi mallar, avcılık silahları, kazma ve yapım aletleri ile sınırlıdır. Bu nedenle, toplumun üyeleri arasında belirgin servet ve mülkiyet farklılıkları yoktur. Bu yüzden de zengin ve yoksul arasında açık bir ayrım bulunmamaktadır. Konum ya da derece farklılıkları, yaşa ve cinsiyete göre sınırlanma eğilimi göstermektedir; erkekler hemen hemen her zaman avcılık yaparken, kadınlar ürünleri toplamakta, pişirmekte ve çocukları büyütmektedir. Kadınlar ve erkekler arasında-

ki bu iş bölümü çok önemlidir ve erkekler kamusal ve törensel konumları ellerinde tutma eğilimindedir. Bu toplumsal cinsiyete bağlı iş bölümü, erkeklerin kamusal ve törensel konumlarını koruma eğiliminde olmaları sebebiyle önemlidir.

Psikoanalizin kurucusu psikolog Sigmund Freud, bir defasında geleneksel Avustralya yerli halkı gibi avcı-toplayıcıları, “- doğru düzgün - bir dinleri ve barınakları olmayan en geri ve sefil durumdaki vahşiler” olarak tanımlamıştı (Barbard'dan alıntı 2004: 1). Ancak avcılar ve toplayıcılar, yaşam tarzlarının günümüz toplumlarıyla hiçbir bağlantısı olmayan yalnızca 'ilkel' sayılabilecek insanlar değildi. Onların kültürünü araştırılması bizim mo-

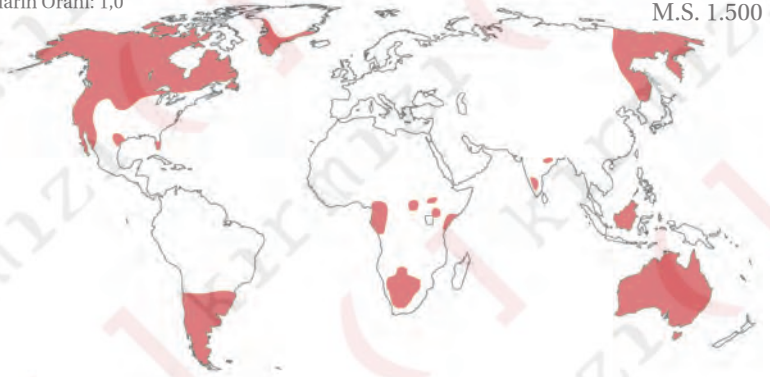
Dünya Nüfusu: 10 Milyon
Avcıların ve Toplayıcıların Oranı: 100

M.Ö. 10.000

Dünya Nüfusu: 350 Milyon
Avcıların ve Toplayıcıların Oranı: 1,0

M.S. 1.500

Dünya Nüfusu: 6 Milyar
Avcıların ve Toplayıcıların Oranı: 0,001

M.S. 2.000

Şekil 4.1 Avcı ve toplayıcı toplumlardaki azalma
Kaynak: Lee ve De Vore (1968)

dern kurumlarımızın, insan yaşamının 'doğal' özellikleri olmaktan çok uzakta olduğunu açıkça görmemizi sağlamaktadır. Avcıların ve toplayıcıların yaşadıkları koşulları idealize etmememiz de gerekmektedir. Yine de bu toplu-

luklarda savaş olmaması, zenginlik ve güç bakımından önemli eşitsizliklerin bulunmaması ve rekabetten çok işbirliğine vurgu yapılması Freud'un olumsuz değerlendirmesiyle çelişmektedir.

Küresel Toplum 4.1 İnsanlar ve ateşin kontrol altına alınması

Tarih boyunca insanlar, yavaş yavaş doğal çevre üzerinde nasıl daha çok kontrol sahibi olabileceklerini öğrendi ve bu yararlı bilgiyi coğrafi olarak birbirinden uzak gruplara ve kendi genç kuşaklarına aktarabildi. *Ateş ve Uygarlık* (1992) adlı eserinde Hollandalı sosyolog Johan Goudsblom (1932-) önemli bir gelişmenin, ateşin bulunması ve ateşi yakma, yönetme ve onu kontrol altında tutma tekniklerinin keşfedilmesi olduğunu ileri sürmektedir.

Ateş yakmasını ve ateşi kullanmasını öğrenen insan grupları, bunu yapamayanlar üzerinde bir üstünlük kazandı. Sonuçta bütün insan toplumları, diğer hayvan türleri üzerinde üstünlük sağlayan ateş yakma ve kullanma becerisini kazandı. Goudsblom'un ateşin gelişim tarihi, toplumların doğal çevreyi kendi avantajlarına göre yönetme ve idare etmeyi denerken kullandıkları bazı noktalara işaret etmektedir. Bu süreçte toplumların aynı zamanda kendi toplumsal örgütlenmesini değiştirmeleri için de bir baskı söz konusudur.

Ateş, küçük ve kontrol altına alınmış hâliyle sıcak kalmayı ve yiyecekleri pişirmeyi sağlamasından, modern ısıtma sistemlerine ve büyük elektrik santrallerine kadar kullanılmış ve ateş yakmanın kademeli olarak genişlemesi, toplumsal örgütlenmenin daha karmaşık biçimlerini gerekli kılmıştır. İlk insanlar küçük ateşleri yakmayı ve yönetmeyi öğrendiklerinde, kendilerini ateşin sönmemesi, izlenmesi ve güven içinde kalınmasının sağlanması amacıyla örgütlemek zorunda kalmıştır. Çok daha sonra kontrol altına alınmış ateşin evlere girmesiyle toplumlar ateş denetleme uzmanlarına, itfaiyelere ve yangın önleme danışmanlarına gerek duymuştur. Büyük enerji

üreten santrallerin devreye girmesiyle, bunların gerektiğinde askerî olarak korunması önemli bir sorun hâline gelmiştir. Bugün pek çok insan, ateşin kolay elde edilebilirliğine ve denetimine eskiden olduğundan daha çok bağımlıdır.

Goudsblom, ateşin kontrol altına alınmasının bir diğer sonucuna işaret etmektedir: bireylerin değişen psikolojileri. Ateşi kullanabilmek için, belki de denetlenemeyen yangınları, yıldırım düşmelerini ve yanardağları görerek dünyaya gelmiş insanların daha önceki korkularını yenmeleri zorunlu olmuştur. Bu kolay bir iş değildi. Bu, ateşin kullanımının olası yararlarının elde edilebilmesi için insanların korkularını ve duygularını yeterince uzun bir süre kontrol etmeleri anlamına geliyordu. Böylesi bir duygu denetimi yavaş yavaş 'doğal' olarak deneyimlenmeye başladı. Böylece günümüz insanları, kendi duygularını ve derinlere yerleşmiş korkularını bu derecede yüksek düzeylerde kontrol etme noktasına geldiklerini artık neredeyse hiç akıllarına getirmemektedir.

Ancak bugün bile, ateş hâlâ zarar vermekte, evleri, aileleri ve kurulu işleri yok etmektedir. Ateş her ne kadar denetimi çok sıkı bir şekilde sağlanmış gözüksede de, insan toplumlarının denetiminden çıkma tehdidini her an bünyesinde barındırmaktadır. Bu araştırmadan çıkarılabileceğimiz sosyolojik ders, insan toplumları ile doğal çevre arasındaki ilişkinin kaçınılmaz bir şekilde iki taraflı bir süreç olduğudur: insan toplumları doğal çevre üzerinde kontrol kurmaya çalışırken ancak bu kontrol sağlanmaya çalışıldıkça da doğal çevre de insanlara belirli sınırlamalar ve gereklilikler getirmektedir.

Göçebe Toplumlar ve Tarım Toplumları

M.Ö. yaklaşık 20.000 yıllarında – son Buzul Çağının doruğunda – bazı avcı ve toplayıcı gruplar, geçimlerini sağlamak için hayvanları evcilleştirmeye ve belirli toprak parçaları üzerinde bitki yetiştirmeye başladı. M.Ö. 5000 yılına kadar dünyada pek çok grup ve toplum tarımla geçiniyordu (Mithen 2003). **Göçebe toplumlar** temel olarak evcilleştirilmiş hayvanlara, **tarım toplumları** ise yetiştirdikleri ürünlere (tarım pratiğine) dayanmakta ve pek çok toplum da

göçebe, çoban ve tarım ekonomilerinin bir karışımına sahip bulunmaktaydı.

Yaşadıkları çevreye bağlı olarak göçebeler, sahip oldukları sığır, koyun, keçi, deve ve at gibi hayvanları yetiştirip bunları sürü hâlinde gütmektedir. Pek çok göçebe toplum, modern dünyada hâlen varlığını sürdürmektedir ve bu toplumlar özellikle Afrika, Orta Doğu ve Orta Asya'da yaşamaktadır. Bu toplumlar genellikle yoğun çayırılıkların, çöllerin ya da dağların olduğu yerlerde bulunmaktadır. Bu tür bölgeler,

Göçebe toplumlar – Kuzey Afrika Sahrası'nın göçebe çoban olan "Tuaregler"i ya da 'Imuhagharlar' gibi – dünyanın pek çok bölgesinde hâlen varlıklarını sürdürmektedir.

verimli tarıma elverişli olmasa da çeşitli hayvanları beslemek için elverişlidir. Göçebe toplumlar genellikle değişen mevsimlere ve mevsim şartlarına göre farklı bölgeler arasında göç etmektedir. Onların göçebelik alışkanlıkları göz önüne alındığında, bu tür toplumdaki insanlar, yaşam biçimleri avcı ve toplayıcılardan maddi açıdan daha karmaşık olsa da, doğal olarak çok fazla mal mülk birikimi yapmamaktadır.

Bir noktada avcı ve toplayıcı gruplar kendi bitkilerini ekmeye başlamıştır. Bu uygulama ilk olarak 'bahçecilik' denen basit çapalar ve kazma aletleriyle işlenen küçük alanlarda gelişmiştir. Göçebelik -gibi bahçecilik de, avcılık ve toplayıcılıkla yapılabilene göre daha güvenli bir gıda sağlamış ve bu yolla, daha büyük toplulukları besleyebilmiştir. Geçimlerini bahçecilikten elde eden kişiler daha fazla yerleşik durumda olduklarından avcılık- toplayıcılık yapan göçebe toplumlara nazaran daha fazla maddi mal stoklarına sahip olabilmıştır.

Tablo 4.2'nin gösterdiği gibi, sanayileşmiş ülkelerdeki insanların çok küçük bir bölümü hâlâ toprağa bağlı yaşamaktadır. Bununla birlikte, tarım aralarında Afrika'nın da bulunduğu gelişmekte olan birçok ülke için birincil istihdam kaynağıdır.

Geleneksel Uygarlıklar

Arkeologlar, M.Ö. 6000 yılından itibaren yaşamış daha büyük toplumlarla ilgili kanıtlara ulaşmıştır. (Şekil 4.2'ye bakın). Bu toplumlar, kentlerin gelişimine kaynaklık etmişti ve kralların ve imparatorların yönetimiyle göze çarpan eşitsiz zenginliklere ve güce sahne oluyordu. Yazının kullanılıyor olmasından dolayı bu tür toplumlarda bilim ve sanat serpilmişti. Bu toplumlar genelde *uygarlıklar* olarak anılmaktadır.

İlk büyük uygarlıklar Orta Doğu'da genellikle verimli nehir bölgelerinde gelişmiştir. Çin İmparatorluğu, yaklaşık olarak M.Ö. 2000

Tablo 4.2 Tarımsal istihdam (iş gücü içindeki oranı), seçilmiş ülkeler, 2015

Ülke	Tarımda çalışanların oranı
Burundi	93.6
Ruanda	90
Nijer	90
Etiyopya	85
Tanzanya	80
Sanayileşmenin etkisi	
Avustralya	3.6
Japonya	2.9
Kanada	2.0
Almanya	1.6
Birleşik Krallık	1.3

Not: Rakamlar, en son elde edilebilen tahminlere göre belirlenmiştir.

Kaynak: CIA Dünya Gerçekleri Kitabından Uyarlanmıştır (2016).

yıllarında, şimdiki Hindistan ve Pakistan'ın olduğu yerde ve Latin Amerika'da Meksika'da Azteklerin, Yukatan yarımadasında Mayaların ve Peru'da İnkaların güçlü devletler inşa ettiği bir zamanda ortaya çıkmıştır. Geleneksel uygarlıkların çoğu aynı zamanda imparatorlukta – bu da onların fetihler yoluyla ve diğer halkları bünyelerine katmaları sonucu ortaya çıkmıştır. (Kautsky 1982). Bu, örneğin geleneksel Çin ve Roma için geçerliydi. Zirvede olduğu birinci yüzyılda Roma İmparatorluğu Kuzey Batı Avrupa'da Britanya'dan Orta Doğu'nun ötesine kadar uzanıyordu. Yirminci yüzyılın eşğine kadar süren Çin İmparatorluğu, 2000 yıldan daha uzun süre varlığını korumuş, şimdi modern Çin'in yer aldığı, günümüz Doğu Asya bölgesinin çok geniş bir alanını elinde bulundurmuydu.

Büyük ölçekli uygarlıkların ve imparatorlukların ortaya çıkması, insanların yeryüzündeki uzun dönemli yayılma sürecinin – bazıları buna bir çeşit küreselleşme demektedir – toplumlar arasında işbirliği (ve) karşılıklı değişime bağlı olduğu kadar işgaller, savaşlar ve şiddetli fetihlere de bağlı olduğunu göstermektedir. Modern çağın belirmesiyle birlikte, dünya çapındaki nüfus düzeyi seyrek olsa da

insanlar çoktan yeryüzünün bütün bölgelerine yayılmıştı. Ancak bu durum da kökten bir değişikliğe uğramak üzereydi.

Nüfus artışı ve demografik eğilimler

İnsanların dünyadaki varlığı yarım milyon yıldan daha az bir süre önce başladı. Sabit yerleşimlerin gerekli temeli olan tarım, yalnızca 12.000 yıl öncesine dayanıyor. Büyük ölçekli insan uygarlıkları 6.000 yıldan daha geriye gitmiyor. Yeryüzündeki insan varlığının süresini günün 24 saati üzerinden düşünecek olursak, tarım 23.56'da – gece yarısına dört dakika kala – ortaya çıktı ve uygarlıklar 23.57'de başladı. Bu çok uzun zaman ölçeğinde insanlar, değişik gruplar arasındaki ilişkiler daha düzenli hâle geldikçe, çoğu zaman da çatışmalarla parçalanmış bir hâlde dünyanın birçok bölümüne yavaş yavaş yayıldı (Mennell 1996).

Modern toplumların gelişimi yalnızca 23.59'un 30.saniyesinde başlamıştır. Ancak bu son 30 saniyelik insan gününde, bundan önceki bütün çağlardan çok daha hızlı toplumsal ve çevresel değişiklikler olmuştur. Sosyologların modernite olarak adlandırdığı bu

4.1 Küreselleşen dünyada izolasyon mu?

Aşağıdaki ifadeler, 2008 yılında *BBC News*'ten alınmıştır.

Brezilya'da dış dünya ile bağlantısı olmadan yaşayan bir kabile bulundu.

Cüney Amerika'nın geriye kalan az sayıdaki hiç bağlantıya geçilmemiş yerli kabilelerinden birisi, Brezilya ve Peru sınırında görüldü ve fotoğraflandı. Brezilya hükümeti, kabilenin varlığını kanıtlayan görüntüleri aldığını ve bu kabilenin topraklarının korunmasına yardımcı olacağını belirtti. Bir uçaktan çekilen fotoğraflar, vücutlarına kırmızı boya sürmüş kabile üyelerini ok ve yaylarını sallarken gösteriyor.

Survival International'a göre, dünyanın 100 hiç ilişki kurulmamış kabilesinin yarısından fazlası, Brezilya ya da Peru'da yaşıyor. Kabile insanlarını destekleyen grubun direktörü Stephen Corry, toprakları korunmadığı takdirde bu tür kabilelerin 'yakında soyunun tükeneceğini' belirtti.

'Büyük suç'

Survival International, bu özel grubun nüfus olarak artış gösterdiğini söylese de, bölgedeki diğer kabilelerin yasa dışı tomrukçuluktan dolayı risk altında olduğunu ifade ediyor. Fotoğraflar, Brezilya'nın Acre bölgesindeki Amazon

yağmur ormanları üzerinde yapılan birkaç uçuş sırasında çekildi. Bu fotoğraflar, kabile üyelerini sazdan yapılmış kulübelerinin dışında, sık ormanlarla çevrili bir alanda, yaylarını ve oklarını kameraya sallarken gösteriyor.

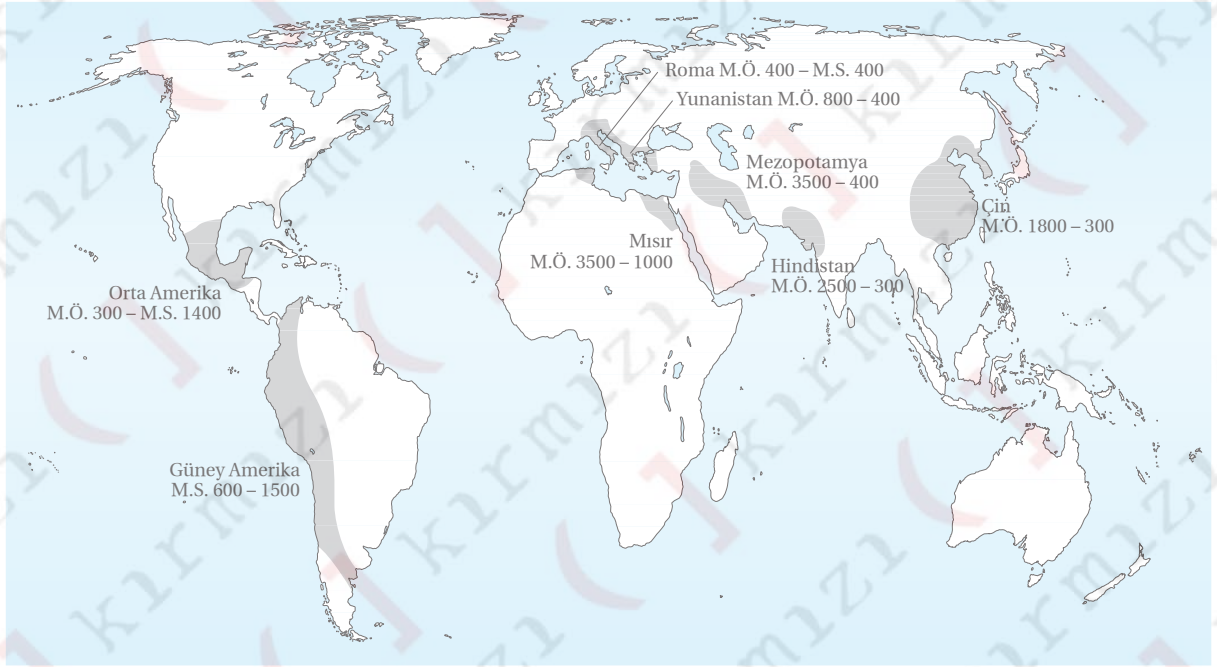
'Onların evlerini, orada olduğunu, var olduklarını göstermek için bu uçuşları yaptık. Bu çok önemli çünkü onların varlığından kuşku duyan bazı kişiler var.' Grubun aktardığı bu sözler, Brezilya Hükümetinin Yerli Halkla İlişkiler Dairesindeki bir yetkili olan Jose Carlos dos Reis Meirelles'e ait. O, bu tür kabilelere ve onların topraklarına olan tehditleri, 'doğal dünyaya karşı işlenen büyük bir suç' ve 'biz "uygar" olanların dünyaya tamamen akıldışı bir şekilde davranışımızın bir başka kanıtı' olarak tanımlıyor. Hastalıklar da bu kabileler için risk oluşturuyor; nitekim geçmişte kendileriyle temasa geçilen kabile üyeleri, genel soğuk algınlığından çiçek hastalığına kadar savunmasız oldukları hastalıklar sonucu ölmüşlerdi.

Kaynak: BBC (2008c)

ELEŞTİREL DÜŞÜNME

Bu hikâye kitle iletişim araçlarında yayınlandığında pek çok kimse bunun bir aldatmaca olduğunu düşünmüştü. Fakat kabile insanların hakları için kampanya yürüten *Survival* adlı bir örgüt, doğru olmayan bir şekilde haberler yapılmasını kınamıştı. *Survival*'ın açıklamasında şu ifade yer almıştı: "Dış dünya ile bağlantı kurmadan yaşayan pek çok yerli kabile gruplarının devletin koruduğu alanlarda yaşıyor olması nedeniyle onların gerçekten de "bilinmeyen" kişiler olmadığını düşünebilirsiniz... Antropologlar, *Survival*, diğer sivil toplum kuruluşları ve Brezilya Hükümeti, o bölgede yıllardır dış dünya ile bağlantı kurmadan yaşayan çok sayıda kabile olduğunun farkındadır."

Bunun uydurma bir haber olabileceğini düşündünüz mü? Bölgedeki bu kabilenin ve diğerlerinin dünyanın geri kalan kısmından kopuk bir şekilde 'bağımsız bir varlık' sürdürdüklerini söylemek doğru mudur?

Şekil 4.2 Antik dönemde uygarlıklar

dönem, uzun süreli ekonomik alışverişlerden ve uluslararası siyasal anlaşmalardan küresel turizme, elektronik iletişim teknolojisine ve daha akışkan göç kalıplarına kadar çeşitli yollarla daha büyük ölçekli toplumları birbirlerine bağlayarak toplumsal yaşamın daha hızlı bir şekilde küreselleşmesine tanık olmuştur. Bütün bu çeşitli biçimlerin ortaya çıkması sonucu yeryüzündeki insanlar daha fazla bağlantılı, bağımlı ve daha önce olmadığı kadar hareketli hâle gelmiştir (Sheller ve Urry 2004; Urry 2007).

» Sosyolojide 'hareketlilikler' konusu 'İrk, Etnik Kimlik ve Göç' başlıklı 16.Bölümde tartışılmaktadır.

Modern çağdaki değişimin bütün temposu, insan nüfusunun büyüme oranlarında açıkça görülmektedir. İtalyan nüfusbilimci Massimo Livi-Bacci (2012), küresel insan nüfusunu ve bu nüfusun uzun dönemli artışını araştırmaktadır. M.Ö. 10.000 yılında 6 milyon olarak tahmin edilen küresel nüfus, 2000 yılına kadar

6 milyara yükselmiştir (tablo 4.3'e bakın). Bu rakam 2011'in yılının sonunda 7 milyarı aşmıştır. Ancak nüfus artış hızı, eşit olmayan bir şekilde gerçekleşmiş, sanayi döneminin başlangıcı olan 1750'den sonra daha hızlı bir artış göstermiştir. Belki de buradaki en çarpıcı demografik özellik, küresel nüfusun 'ikiye katlanma zamanı' olmuştur. 1750'de bile, nüfusun ikiye katlanması için gereken zaman oldukça yavaştı ve bu süreç 1000 yıldan daha fazla bir süre alıyordu. 1950'lere kadar ikiye katlanma süresi 118 yıla, 2000 yılında ise yalnızca 40 yıla düşmüştü. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Toplumsal İlişkiler Dairesi (UN 2011), yeryüzünün 2100 yılına kadar yaşamlarını sürdürmeye çalışan 10 milyardan daha fazla bir nüfusa sahip olacağını öngörmektedir.

Bunun mümkün olup olmadığını düşünmeden önce, on dokuzuncu yüzyılda dünyada 7 milyar insanın yaşıyor olması fikrinin sözcük anlamıyla düşünülemez bir şey olduğunu anımsayın. Birleşmiş Milletler ayrıca, küresel nüfus artış hızının aslında düşmekte olduğuna işaret etmekte ve 2100 yılından sonra nüfusun

Tablo 4.3 Nüfus, toplam doğumlar ve yaşam beklentisi (M.Ö. 10.000 – M.S. 2000)

Demografik endeks	M.Ö.*10,000	0	1750	1950	2000
Nüfus (milyon)	6	252	771	2,529	6,115
Yıllık büyüme (%)	0.008	0.037	0.064	0.594	1.766
İkiye katlama zamanı (yıllar)	8,369	1,854	1,083	116	40
Doğumlar (milyar)	9.29	33.6	22.64	10.42	5.97
Yaşam beklentisi	20	22	27	35	56

Notlar: Doğumlar ve yaşam beklentisi için veriler, sütunun başındaki tarih ile izleyen sütunun başı arasındaki verileri göstermektedir. (İlk sütun için aradaki zaman, insan soyunun M.Ö. 10.000 yıllık varsayımsal orijinine göre işlem görmektedir)

*Günümüzdeki birçok tarihçi, İsa'dan Önce (İ.O.) ya da İsa'dan Sonra (İ.S.) yerine, Milattan Önce (M.Ö.) ve Milattan Sonra (M.S.) kısaltmalarını kullanmaktadır.

Kaynak: Livi Bacci'den uyarlanmıştır (2012: 25).

10 milyar insanın biraz üzerinde sabitleşmesi ni beklemektedir. İnsan nüfusunun öngörüle-memiş bu yüksek seviyesinin korunabilmesi, doğal çevrenin kapasitesini sürdürebilmesine, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin yanı sıra toplumsal organizasyonlara ve siyasi anlaş-malara bağlıdır.

'Çevre' başlıklı 5. Bölüm, böylesine hızlı bir nüfus artışının, doğal çevre ve diğer canlılar üzerinde etkisini daha yakından ele almaktadır.

Livi Bacci'nin çalışması özellikle 1950'den sonra modern dönemdeki nüfus artışı hızında, küresel değişim ve karşılıklı bağımlılıkta kade-me atlandığını göstermektedir. Bu bölümde, küreselleşme konusundaki kanıtları ve güncel tartışmaları incelemeye geçmeden önce, farklı toplum türlerine ve insanlık tarihinde önem taşıyan temel dönüm noktalarına bakacağız. Pek çok sosyal bilimci, günümüzdeki küresel-leşmeyi, hepimizin geleceğini şekillendirecek en önemli gelişme olarak görmektedir.

'Küresel Eşitsizlik' başlıklı 14.Bölüm, demografi disiplinindeki önemli kanıtlara ve kuramlara daha yakından göz atmaktadır.

Toplumların dönüşümü

İnsanlık tarihine hükmeden toplum türleri-nin dönüşümüne yol açan neydi? Bu sorunun cevabı, 'Kentler ve Kentsel Yaşam' başlıklı 6. Bölümde ayrıntılı bir şekilde tartışılacak olan **sanayileşme** sözcüğünde gizlidir. Sanayileş-me, makine üretimi, olanaklı olan yerlerde insanların ve hayvanların yerine buhar ve elektrik gibi cansız güçlerin yaygın olarak kul-lanılmasına dayanan bir üretim tarzına işaret etmektedir. **Sanayi toplumları** (çoğu zaman 'modern' ya da 'gelişmiş' toplumlar da den-mektedir) daha önceki toplumsal düzen tür-lerinden oldukça farklıdır ve bu toplumların ortaya çıkışları ve gelişmesi tüm insanlık için devrim niteliğinde sonuçlar doğurmuştur.

Modernite ve sanayileşmiş toplumlar

En ileri geleneksel uygarlıklarda bile pek çok insan geçimini hâlâ topraktan sağlıyordu. Gö-rece düşük düzeydeki teknolojik gelişmenin söz konusu olduğu ortamda, sınırlı bir azınlık dışında, tarımsal üretimin işlerinden dolayı insanlar özgür olamıyordu. Modern teknoloji insan nüfusunun oldukça büyük bir oranının, yaşam tarzlarını kesin olarak dönüştürmüştür. Ekonomi tarihçisi David Landes (2003: 5) şu gözlemi yapmaktadır:

Modern teknoloji sadece daha çok ya da daha hızlı üretmiyor, nesnelere geçmişin ustalık

yöntemlerini kullanarak, başka herhangi bir koşulda üretilmeyecek şekilde sokuyor. En iyi Hintli el eğircisinin, makine tarafından yapıldığı kadar iyi ve düzenli bir şekilde iş çıkarması olanaksızdır; on sekizinci yüzyıl Hristiyanlık âleminin bütün demir döküm atölyeleri, modern şerit atölyesindeki gibi büyük, pürüzsüz ve homojen ürünler üretilmezdi. En önemlisi, modern teknoloji sanayi öncesi dönemde hemen hiç akla gelmeyecek şeyleri de ortaya koymuştur: kamera, otomobil, uçak ve radyo dan yüksek hızlı bilgisayara kadar bir dizi elektronik araç, nükleer enerji santrali ve sonu gelmeyecek pek çok şey.

Durum böyleyken bile, büyük küresel eşitsizliklerin süregidiyor olması, bu teknolojik gelişmenin eşit bir şekilde paylaşılmadığı anlamına gelmektedir.

Modern dünyanın karakteristikleri olan yaşam tarzları ve toplumsal kurumlar, yakın zamanlarınkilerden bile kökten farklıdır. Üç yüzyıldan daha az bir süre boyunca – Avrupa tarihi bağlamında çok kısa bir sürede – insanlar binlerce yıldır sürdürdükleri yaşam biçimlerinden zorla çekilip alınmıştır. Bugün sanayi toplumlarının önemli bir özelliği, çalışan nüfusun büyük çoğunluğunun tarımda değil, fabrikalarda, ofislerde, mağazalarda ve hizmet sektöründe çalışıyor olmasıdır. En büyük kentler, geleneksel toplumlarda bulunan kentsel yerleşimlere göre daha yoğundur ve oldukça geniş bir ölçekte kuruludur.

Kentlerin yeni küresel düzendeki rolü, 'Kentler ve Kentsel Yaşam' adlı 6. Bölümde tartışılmaktadır.

Geleneksel uygarlıklarda, siyasal otoritelerin (krallar ve imparatorlar) büyük ölçüde kendine yeterli küçük köylerde yaşayan kendi halkının birçok gelenek, görenek ve alışkanlıkları üzerinde pek az etkileri vardı. Sanayileşmeyle birlikte ulaşım ve iletişim daha da hızlandı ve bu da daha bütünleşmiş 'ulusal' bir toplum yarattı. Sanayileşmiş toplumlar, ilk ulus devletler oldu. **Ulus devletler**, daha önce geleneksel devletlerin birbirini ayıran belirsiz sınır bölgeleri yerine net bir şekilde belirlen-

miş sınırları olan siyasal topluluklardır. Ulusal hükümetler, sınırları içinde yaşayan herkese uygulanacak olan yasaları çıkararak yurttaşların yaşamlarının pek çok yönü üzerinde büyük bir güce sahiptir. Günümüz dünyasındaki hemen her toplum ulus devlet tarafından yönetilmektedir.

Sanayi teknolojisinin uygulanması, kesinlikle ekonomik gelişmenin barışçıl süreçleriyle sınırlı değildir. Sanayileşmenin ilk aşamalarından itibaren modern üretim süreçleri askerî kullanıma ayrılmıştır ve bu da toplumların savaş stillerini ve stratejilerini daha önceki kültürlerden çok daha gelişmiş askerî örgütlenme biçimleri ve silahlar yaratarak kökten değiştirmiştir. Üstün ekonomik ve askerî güç ile siyasal uyum, son iki yüzyılda tüm dünyada etkisini hissettiren Batılı yaşam tarzının karşı konamayan yayılmasını açıklamaktadır. Bir kez daha belirtilecek olursa, küreselleşme sürecinin çoğu zaman şiddet ve fetih ile karakterize olduğunu kabul etmek zorundayız.

Savaş ve şiddet konuları, 'Uluslar, Savaş ve Terörizm' başlıklı 22. Bölümde ele alınmaktadır.

ELEŞTİREL DÜŞÜNME

Marx, sanayileşmiş ülkelerin sanayileşmemiş ülkelere kendi geleceklerinin bir resmini gösterdiği tahmininde bulunmuştu. Sanayileşmiş ve modern toplumların daha önceki toplum türlerinden farklılaşan en önemli olarak belirtebileceğiniz üç özellik sizce ne olabilir?

Toplumların sınıflandırılması

Batılı ülkeler, on yedinci yüzyıldan yirminci yüzyılın başına kadar kendi üstün askerî güçlerini ve teknolojilerini, daha önce geleneksel toplumların yerleştiği bölgelerde sömürge kurmak için kullandı. **Kolonyalizmin** genel politikası ve pratiği, eski sömürge ülkelerinin özgürleşmesine ve kendi başlarına bağımsız ol-

malarına karşın, bugün bildiğimiz dünya haritasının şekillendirilmesinde büyük önem taşı-mıştı. Kuzey Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda gibi yalnızca avcı ve toplayıcı toplulukların seyrek bir şekilde yaşadığı bazı bölgelerde Avrupalı kolonizler nüfusun çoğunluğunu oluşturdu. Asya'nın büyük bir kısmı, Afrika ve Güney Amerika'nın da aralarında bulunduğu diğer bölgelerde ise, yerel nüfus çoğunlukta kaldı.

Kolonializmin mirası ve postkolonyal sosyoloji eleştirisi, 'Kuramlar ve Bakış Açıları' başlıklı 3. Bölümde tartışılmaktadır.

ABD'nin de aralarında yer aldığı ilk türdeki toplumlar, tamamen sanayileşmiş ve kişi başına yüksek Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla düzeylerine ulaşmıştır. Bugün bu ülkelere **gelişmiş ülkeler** denmektedir. İkinci tür ülkeler daha az sanayileşmiştir ve bu ülkelerin kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla düzeyleri düşüktür. Bu ülkeler, ekonomik gelişme sürecinde olduklarından dolayı **gelişmekte olan ülkeler** olarak anılmaktadır. Bu ülkeler arasında Çin, Hindistan, pek çok Afrika ülkesi ve Güney Amerika'daki ülkeler yer almaktadır. Küresel olarak bakıldığında, bu ülkelerin çoğu Güney Yarımkürede yer almaktadır ve bu ülkeler toplu olarak, görece daha zengin olan 'Kuzey' ile karşılaştırılarak 'Güney' olarak tanımlanmaktadır. Gerçi bu kaba ve kolay bir genelleştirme değildir. Güney ülkeleri de daha fazla sanayileşmekte ve gelişmekte olduğu için, dünyanın böyle basit bir şekilde bölünmesi, gerçekleri daha az yansıtmaktadır. Dünya Bankası geliştirmekte olan ülkeleri bir kez yüksek kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla'ya ulaştıkları takdirde 'gelişmiş' olarak yeniden sınıflandırmaktadır.

Sınıflandırma şemaları, belirli değer yargılarını içerebileceği ya da öyle algılanabileceği için her zaman tartışmalıdır. Örneğin, geliştirmekte olan ülkeler, 'Üçüncü Dünya' olarak anılıyordu. Üçüncü Dünya, sanayileşmiş ülkeleri Birinci Dünya modelinin bir parçası hâline getiriyor ve Sovyetler Birliğinin komünist ülkeleri ve Doğu Avrupa da İkinci Dünya içinde kalıyordu. Ancak Birinci Dünyanın bir şekilde İkinci Dünyaya ve İkinci Dünyanın da Üçüncü Dünyaya üstün olduğu imasından kaçın-

mak zordur. Kısacası, bu şema, **Soğuk Savaş** döneminde kendi toplumlarını diğer bütün toplumların ulaşmak için çaba harcadıkları bir örnek model olarak gören Birinci Dünya bilim insanlarının bir ürünüydü. Doğu Avrupa komünizminin 1989 sonrasında yıkılması ve bazı 'Üçüncü Dünya' ülkelerinin hızla sanayileşmesi, bu modeli ampirik olarak daha az uygun hâle getirdi. Günümüzde çok az sayıda bilim insanı bu şemayı kullanmaktadır.

Diğer taraftan, bazı günümüz bilim insanları üçüncü dünyayı niteleyen "çoğunluk dünyası" ve birinci dünyayı niteleyen "azınlık dünyası" karşılaştırmasına başvurmaktadır. Bu düşünce, geliştirmekte olan ülkelerin (küresel çoğunluğun) nüfusunu, geliştirmekte olan ülkelerin (küresel azınlığın) nüfusu ile karşılaştırmaktadır. Ancak yeniden belirtmek gerekirse bu yaklaşım, açıkçası daha önceki önyargıyı, çoğunluk-azınlık karşıtlığını, geliştirmekte olan ülkeler lehine tersine çevirme yönünde dolaylı bir normatif önyargıyı içermektedir. Bütün bu sınıflandırma şemalarıyla ilgili zorlukları göz önüne alarak, 'gelişmiş' ve 'gelişmekte olan ülkeler' ayrımını kullanacağız. Bu en azından dünyanın bütün ülkelerinde ekonomik ve toplumsal gelişmenin süregiden süreçlerine dikkat çekme avantajını sağlamaktadır. Bize göre böylesi bir adlandırma, hareket ve değişim için pek az alan bırakan statik sınıflandırma şemaları bakımından bir gelişmeye işaret etmektedir.

ELEŞTİREL DÜŞÜNME

Toplum türleri için bir sınıflandırma şeması oluştururken, önyargıları önlemek mümkün müdür? 'Çoğunluk', 'Birinci Dünya' ve 'gelişmekte olan ülkeler' gibi terimleri kullanmaktan vazgeçmek yukarıda kısaca yer verilen tartışma temelinde, politik açıdan tarafsız bir tablo oluşturma girişimi anlamına gelecektir.

'Küresel Eşitsizlik' başlığını taşıyan 14. Bölümde, bu noktada referans vermeyi isteyebileceğiniz sınıflandırma şemaları tanıtılmaktadır.

Gelişmekte olan dünya

Bugün gelişmekte olan ve kolonyal güçlerin egemenliği altında yaşamış pek çok ülke, Asya, Afrika ve Güney Amerika'da bulunmaktadır. Pek az sömürgeleşmiş bölge, 1804 Ocak ayında ilk bağımsız siyah cumhuriyeti olan Haiti gibi oldukça erken bir tarihte bağımsızlığını kazanmıştır. Güney Amerika'daki İspanya sömürgeleleri, özgürlüklerini 1810 yılında elde etmiş, Brezilya, Portekiz yönetiminden 1822 yılında kopmuştur. Fakat gelişmekte olan dünyadaki pek çok ülke ancak yakın zamanlarda, 1945 sonrasında, çoğu zaman Batılı güçlere karşı kolonyalizm karşıtı, kanlı savaşlar verdikten sonra bağımsızlıklarını elde etmiştir. Hindistan'da ve Burma, Malezya, Singapur gibi bir dizi diğer Asya ülkesinde, Kenya, Nijerya, Zaire, Tanzanya ve Cezayir gibi Afrika ülkelerinde ulusçu hareketler ve halk ayaklanmaları, Batılı ülkeleri kolonyal güçlerinden vazgeçmeye zorlamıştır.

Ancak, geleneksel yaşam şekline göre yaşayan pek çok insanı dâhil etseler de, gelişmekte olan ülkeler, daha önceki geleneksel toplumlardan oldukça farklıdır. Onların siyasal sistemleri Batılı toplumlarda ilk kurulan sistemler – yani ulus devletler – üzerine modellenme eğilimindedir. Nüfusun büyük bir kısmı hâlâ kırsal bölgelerde yaşarken, bu toplumların çoğu hızlı bir kentsel gelişim sürecini deneyimlemektedir.

Gelişmekte olan ülkelerdeki kentlerin büyümesi, 'Kentler ve Kentsel Yaşam' adlı 6. Bölümde tartışılmaktadır.

Benzer şekilde tarım, gelişmekte olan pek çok ülkede temel ekonomik faaliyet olmayı sürdürmektedir. Ancak ürünler yerel tüketim yerine çoğu zaman dünya pazarlarında satılmak için üretilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin, yalnızca 'geri kalmış' ve 'ilkel' toplumlardan oluşmadığını görebiliyoruz. Batı kolonyalizmi, kaynaklarını yağmalamak amacıyla pek çok ülkeyi 'az gelişmiş' hâlde bırakmış, bu durum Batıda daha hızlı bir ekonomik gelişmenin yaratılmasına yardımcı olmuştur.

Kolonyal rejimler, önceki daha geleneksel ekonomileri ve toplumsal sistemleri tahrip etmiş, eski sömürgelelerin çoğunu bağımsızlık sonrasında da ağır bir şekilde dezavantajlı konuma sokmuştur.

Küresel yoksulluk, 'Yoksulluk, Toplumsal Dışlanma ve Refah' başlıklı 13. Bölümde özetle ve 'Küresel Eşitsizlik' adlı 14. Bölümde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

Yeni Sanayileşmekte Olan Ülkeler

Gelişmekte olan ülkelerin çoğu, gelişmiş ülkeler kadar ekonomik ilerleme kaydedememiş olsa da, bu ülkelerden bazıları hızlı bir sanayileşme sürecine girmiş bulunmaktadır. Bu ülkelere, yeni sanayileşmekte olan ülkeler (YSÜ) ya da yeni sanayileşmekte olan ekonomiler (YSE) denmektedir. Bunlar arasında Brezilya, Meksika ve 'Asya Kaplanları' (ya da ejderhalar) denen Hong Kong, Güney Kore, Singapur ve Tayvan yer almaktadır. Doğu Asya'da YSÜ'lerin ekonomik büyüme oranları, sanayiye dayalı Batılı ekonomilerin büyüme hızından birkaç kat daha fazladır. Bugün gelişmekte olan hiçbir ülke, 1986 yılı verilerine göre dünyada en çok ihracat yapan ilk 30 ülke içerisinde yer almıyordu. Ancak bu tarihten yirmi beş yıl sonra Güney Kore ilk on beş içine girmişti.

Doğu Asya'daki YSÜ'ler, ekonomik refahın en sürdürülebilir düzeylerini göstermiş ve bu ülkeler, kendi sınırları içerisindeki büyümeyi teşvik etmenin yanında yurt dışında da yatırım yapmışlardır. Güney Kore'nin gemi inşa ve elektronik sanayileri dünya liderleri arasındayken, Singapur Güneydoğu Asya'nın en önemli finans ve ticaret merkezi hâline gelmekte, Tayvan ise imalat ve elektronik sanayilerinde önemli bir varlık göstermektedir. YSÜ'lerde gerçekleşen bütün bu değişiklikler ABD gibi ülkeleri doğrudan etkilemiştir. Bu gelişmeler, örneğin ABD'nin küresel çelik üretim payının ciddi oranda düşüşüne sebep olmuştur. Kimi ekonomistler, daha önce yoksul olarak sınıflandırılmış ülkelerin yeniden sınıflandırılmasının ve özellikle Brezilya, Rusya,

Hindistan ve Çin'in hızlı gelişimlerinin küresel güç şablonunda gelişmekte olan dünya açısından yeni bir sıçrayışın sinyalini verdiğini savunmaktadır (O'Neill 2013). Bununla birlikte, böyle bir sonuca gönül rahatlığıyla varabilmek için henüz çok erkendir.

YSÜ'ler gerçekten çok önemli bir başarı göstermiş, ekonomilerini 30 yıllık bir süre içerisinde dönüştürmüş ve 'gelişmekte olan' statüsünden 'gelişmiş' ülkeler düzeyine yükselmişlerdir. 2008 finansal krizi ve iktisadi durgunluk bazı ekonomik daralmalara yol açmış olsa da, YSÜ'ler bu durgunluğu atlattı ve daha uzun süreli bir yerleşik düzene sahip olan bir çok gelişmiş ekonomiden daha hızlı bir şekilde toparlanmıştır. Örneğin Singapur ve Tayvan, 2010 yılında Gayrisafi Yurtiçi Hasılda sırasıyla yüzde 14,5'lük ve yüzde 10'lük bir artış göstermiştir (CIA 2012). YSÜ'ler, bütün gelişmekte olan ülkelerin aynı yolu izlemeleri beklenmese de, sürdürülebilir ekonomik ve toplumsal gelişmenin olanaklı olduğunu göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerin var olan durumlarına ulaşmada oldukça farklı başlangıç noktalarına ve farklı koşullara sahip oluşları, YSÜ deneyiminin ekonomik büyümenin daha yavaş ilerleme eğiliminde olduğu Afrika ülkelerinde tekrarlanma olasılığının bulunmadığı anlamına gelmektedir.

YSÜ'ler 'Küresel Eşitsizlik' başlıklı 14. Bölümde daha ayrıntılı bir şekilde tartışılmaktadır.

Toplumlar nasıl değişir

Sosyolojinin kurucuları, modern dünyayı yakın geçmişte olduğundan tamamen farklı bir yer olarak görüyordu. Yine de toplumsal değişimi tanımlamak zordur. Çünkü toplum, bir bakıma sürekli olarak değişmekte ya da değişme 'süreci içinde' bulunmaktadır. Sosyologlar için, temel toplumsal değişimin ne zaman olduğuna karar verilmesi ve ardından, böylesi bir değişimi ortaya çıkaran süreçlerin açıklanması önemlidir. Esaslı değişimin belirlenmesi, belirli bir zaman süresince bir kurum, toplum ya da durumun temel yapısında ne ölçüde

değişiklik meydana geldiğini göstermektedir. İnsan toplulukları örneğinde, temel kurumlarda belirli bir dönem boyunca meydana gelen değişimin hangi derecede gerçekleştiğini göz önünde bulundurmak zorundayız. Toplumsal değişimin arka planındaki tüm açıklamalar, aynı zamanda, değişimin ölçülmesinde temel referans çizgisi olarak kullanılabilir istikrarlı unsurların gösterilmesini gerektirmektedir. Auguste Comte, bunu, toplumsal *dinamiklerin* (değişim süreçleri) ve toplumsal *statiklerin* (istikrarlı kurumsal kalıpların) araştırması olarak tanımlamıştır.

Hızla hareket eden günümüz dünyasında uzak geçmişten gelen süreklilikler hâlen vardır. Hristiyanlık ya da İslam gibi büyük dinler, uzun yıllar önce başlatılmış düşünce ve uygulamalarla bağını hâlâ sürdürmektedir. Bununla birlikte modern toplumlarda pek çok kurum, daha önceki uygarlıklara ait kurumlardan daha hızlı bir şekilde değişmektedir. Bu noktada, toplumsal değişimin kalıplarını sürekli olarak etkileyen ana unsurları saptayabiliriz: *ekonomik* gelişme, *sosyokültürel* değişim ve siyasal örgütlenme.

Ekonomik gelişme

Pek çok insan toplulukları ve grupları, dünyanın yaşanması en zor yerlerinde bile gelişme göstermiş ve bir zenginlik meydana getirmiştir. Diğer taraftan bazı insan grupları, ellerinin altındaki doğal kaynakları tüketmeden, oldukça yeterli bir biçimde varlıklarını sürdürmüştür. Örneğin Alaskalılar, petrol ve maden kaynaklarını ekonomik gelişme amacıyla kullanabilirken, avcıl ve toplayıcı kültürler hayvancılık ya da çiftçilik yapmaksızın verimli bölgelerde yaşamışlardır.

Fiziksel ortamlar, olası ekonomik gelişme türüne destek ya da engel olabilir. Avustralya'nın yerlileri, kıtanın düzenli tarıma elverişli yerli bitkilere yeterince sahip olmasından ya da hayvancılık için evcilleştirilecek hayvanlar bulunmamasından dolayı, avcıl ve toplayıcı olmaktan asla vazgeçmemişler. Benzer şekilde dünyanın ilk uygarlıkları, ırmağın deltaları gibi zengin tarımsal toprakların olduğu bölgelerde ortaya çıkmıştır. Arazi üze-

rinde iletişimin kolaylığı ve deniz yollarının varlığı da önemlidir: diğer toplumlarla ilişkileri bağ silsileleri, geçit vermez ormanlar ya da çöller dolayısıyla kopmuş olan toplumlar, genelde uzun dönemler boyunca değişim yaşamamaktadır.

Fakat fiziksel çevre yalnızca sınırlandırıcı bir unsur olmaz. Ondan elde edilen hammaddeler yararlı ve satılabilir şeylere dönüştürüldüğü için fiziksel çevre ekonomik faaliyetin ve gelişmenin temelini de oluşturmaktadır. Modern dönem boyunca birincil ekonomik etki, kuşkusuz kapitalist ekonomik ilişkilerin ortaya çıkmasıdır. Kapitalizm, daha önce var olan üretim sistemlerinden temel bir şekilde ayrılmaktadır. Çünkü kapitalizm üretimin *sürekli* büyümesini ve sürekli olarak artan, bir servet birikimini gerektirmektedir. Geleneksel sistemlerdeki üretim düzeyleri, alışılmış ve geleneksel müşteri gereksinimlerine göre ayarlanmış olduğu için büyük ölçüde istikrar sergiliyordu. Ancak kapitalizm üretim teknolojisinin sürekli olarak gözden geçirilmesini teşvik etmekte ve bilim git gide bu sürecin içine çekilmektedir. Modern sanayide teşvik edilen teknolojik yenilik oranı, daha önceki herhangi bir ekonomik düzende teşvik edilen orandan çok daha yüksektir. Hammaddeler, önceki zamanlarda hayal edilemeyecek miktarlarda üretim süreçlerine katılmaktadır.

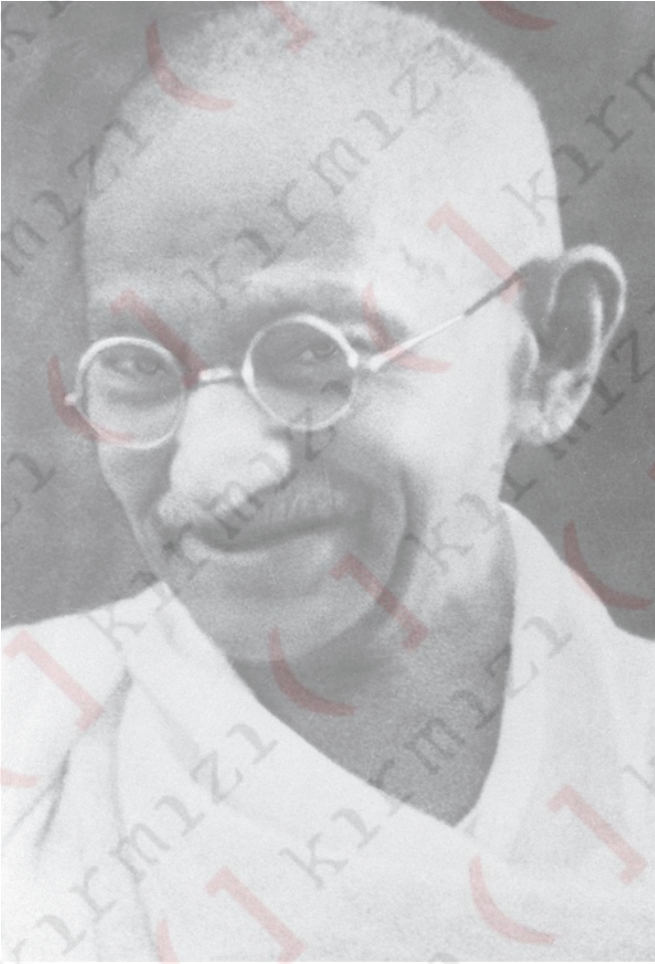
Bilgi iletişim teknolojisini ele alalım. Son on yıllarda, bilgisayarların gücü binlerce kez arttı. 1960'ların büyük bir bilgisayarı, binlerce el yapımı bağlantı ekipmanı ile yapıyordu ama aynı cihazın bugünkü eşdeğeri yalnızca daha küçük (genellikle elde tutulacak kadar küçük) olmakla kalmıyor aynı zamanda yalnızca birkaç entegre devreyi gerektiriyor. Bilim ve teknolojinin nasıl yaşadığımızı yönelik etkisi, büyük ölçüde ekonomik unsurlarca belirleniyor olabilir. Fakat bu noktada, ekonomik alanın da ötesine geçilmesi söz konusudur. Bilim ve teknoloji, kültürel ve siyasal unsurlardan hem etkilenmekte hem de onları etkilemektedir. Bilimsel ve teknolojik gelişme örneğinin, radyo ve televizyon gibi iletişimin modern biçimlerini yaratmaya yardımcı olmuş ve bu elektronik iletişim biçimleri, siyasetin yürütülme yöntemlerini de değiştirmiştir. Radyo, televizyon

ve diğer elektronik medya, bizim dünya hakkında ne düşündüğümüzü ve hissettiğimizi kısmen şekillendirmeye de başlamıştır.

Sosyokültürel değişim

Sosyokültürel değişim asgari olarak, din ve inançların, iletişimin ve liderliğin etkilerini kapsamaktadır. Din, toplumsal yaşamda, tutucu ya da yenilikçi bir güç olabilir, değişimin önünde bir engel olarak durabilir ve gelecekte değerlerle davranışlara uyma gereğini vurgulayabilir ya da değişimi etkin bir şekilde destekleyebilir. Max Weber'in gösterdiği gibi, dinsel inançlar, toplumları dönüşüme zorlamada önemli bir seferber edici rol oynamaktadır. Weber'in Protestan Ahlakı tezi, en iyi bilinen örnektir. Ancak pek çok kişi tarafından temelde muhafazakâr bir güç olarak görülen Katolik Kilisesi, son zamanlarda komünist rejimi deviren Polonya'daki Dayanışma hareketini desteklemede kilit bir rol oynamıştır. Benzer şekilde, 2011-12'deki 'Arap Baharı'na katılan pek çok aktivist, eylemlerini, İslamiyet'i yozlaşmış liderlerden ve otoriter rejimlerden kurtarmanın bir yolu olarak görmüştür.

Haberleşme sistemleri ve onların gelişimi, toplumların temel karakterlerindeki değişimde önemli ve kalıcı bir rol oynamıştır. Örneğin yazının bulunması, kayıtların tutulmasını sağlayarak maddi kaynakların artan kontrolünü ve büyük ölçekli örgütlerin gelişimini olanaklı kılmıştır. Yazı daha sonra insanların geçmişi, şimdiki zaman ve gelecekle ilgili algısını da değiştirmiştir. Yazıyı kullanan toplumlar, geçmiş olayların kayıtlarını tutmakta ve kendilerine ait bir tarihe sahip olduklarını bilmektedir. Bu tarihin anlaşılması, toplumun gelişiminin bütününe ilişkin bir algıyı beraberinde getirecektir. İnternetin gelişimiyle birlikte iletişim daha da hızlanmış ve mesafe iletişimin önünde bir engel olmaktan çıkmıştır. Ayrıca bu durum, küresel toplumun etkin bir şekilde anlaşılmasını – *kozmpolit* bakış açısı – sağlamış, *Live Aid* gibi, zengin ülkelerde Afrika'da yardıma muhtaç insanlar adına yürütülen bağış kampanyaları ve son zamanlarda organize edilen kapitalizme karşı küresel hareketler gibi olaylarda somutlaşmıştır.

Gandhi, Weber'in karizmatik lider kavramına uymaktadır ve Hindistan'ın İngiliz yönetimi karşısında bağımsızlık kazanmasına yardım etmiştir.

Weber'in karizma kavramıyla keşfettiği toplumsal değişimin bir başka sosyokültürel unsuru da liderliktir.

Bireysel karizmaya sahip liderler, dünya tarihinde önemli roller oynamıştır. İsa ya da Muhammed gibi dinî liderler, Julius Caesar gibi siyasi ve askerî liderler, Isaac Newton gibi bilim ve felsefede çığır açanlar, toplumların değişimi üzerinde etkili olmuştur. Dinamik politikaları izleme kapasitesine sahip, popüler takipçiler yaratabilen ya da var olan düşünce biçimlerini kökten değiştiren bir lider, kurulu bir düzeni yıkmaya yardımcı olabilir.

Weber'in liderlik anlayışı, 'Din' başlığı altındaki 17. Bölümde tartışılmaktadır.

Ancak bireyler, kendilerinin lehine gelişen koşullar varsa liderlik konumlarına gelebilir ve etkili olabilir. Örneğin, Adolf Hitler 1930'larda Almanya'da iktidara geldi. Bu kısmen, o dönemin Almanya'sını kuşatan gerilimlerin ve krizlerin bir sonucuydu ve görüldüğü kadarıyla basit çözümleri daha çekici kalmıştı. Benzer şekilde, Hindistan'daki ünlü pasifist lider Mahatma Gandhi, 1947 yılındaki bağımsızlığa giden dönemde etkili bir sembolik şahıstı. Çünkü 1939-45 savaşı ve diğer olaylar, Hindistan'daki İngiliz sömürge kurumlarını sarsmış ve değişim için siyasi bir fırsat yaratmıştı.

ELEŞTİREL DÜŞÜNME

Bir hayli sosyolojik araştırma toplumsal yapıların ve birey üzerindeki etkilerinin incelenmesine adanmıştır. Tek bir karizmatik kişinin bütün ir toplumu değiştirmesi gerçekten mümkün müdür? Böyle bir iddia konusunda neden dikkatli olmamız gerektiği konusunda birkaç gerekçe belirleyin.

Modern zamanlarda, bilimin gelişmesi ve düşüncenin sekülerleşmesi, modern bakış açısının eleştirel ve yenilikçi karakterine katkıda bulunan çok etkili bir değişim aracı olmuştur. İnsanlar artık, sadece kadim geleneklere sahip oldukları için görenek ve adetleri kabul etmemekte, daha çok rasyonel ve bilimsel cevaplar bulmaya çalışmaktadır. Nasıl düşündüğümüze ek olarak, düşüncelerimizin içeriği de değişmektedir. Kendini geliştirme, bireysel özgürlük, eşitlik ve demokratik katılım, modern yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Bu düşünceler başlangıçta Batı'da gelişmiş olabilir fakat dünyanın pek çok bölgesindeki toplumsal ve siyasi değişimi destekleyen uygulamalarıyla gerçekten evrensel hâle gelmiştir.

Siyasal örgütlenme

Temel toplumsal değişimde üçüncü bir unsur, siyasal örgütlenmedir. Birçok toplum türünde şefler, beyler, krallar ve devletler gibi belirgin siyasal unsurların varlığı, bir toplumun gelişiminde izlediği yolu belirlemede son derecede etkilidir. Siyasal sistemler, Marx'ın ileri sürdüğü gibi yalnızca temel ekonomik örgütlenmenin doğrudan bir ifadesi değildir: oldukça farklı-siyasal düzenler, benzer ekonomik sistemlere sahip toplumlarda var olabilir. Örneğin bazı sanayileşmiş kapitalist toplumlar otoriter siyasal sistemlere sahipken (Nazi Almanya'sı ve ırk ayrımının olduğu Güney Afrika'da) diğerleri demokrasiyi temel alan sistemler olmuştur (örneğin ABD, İngiltere ya da İsveç).

Uluslar arasındaki siyasi ve askerî mücadele, modern zamanlarda pek çok değişikliğe yol açmıştır. Geleneksel toplumlardaki siyasal değişim, birbirlerinin yerine yönetici olarak geçen soylu ailelerin üyeleri gibi küçük seçkin gruplarıyla sınırlıydı fakat toplumun çoğunluğu için hayat hemen hemen hiç değişmeden sürüyordu. Bu, siyasal liderlerin ve hükümet yetkililerinin faaliyetlerinin sürekli olarak halkın yaşamlarını etkilediği modern siyasal sistemler için geçerli değildir. Siyasal karar alma mekanizması toplumsal değişimi hem dışta hem de içte dahat etkin bir şekilde desteklemekte ve yönlendirmektedir. Hükümetler, ekonomik büyümeyi canlandırmada (ve bazen yavaşlatmada) önemli bir rol oynamaktadır ve bütün sanayileşmiş toplumlarda ekonomik üretime çok yüksek düzeyde bir devlet müdahalesi söz konusudur. 'Serbest piyasa' ekonomilerinde bile sendikalar piyasa güçlerinin düzenlenmesine yardımcı olmakta, hükümetler, şirketlerin faaliyetlerini gerçekleştirmelerine izin verecek yasal çerçeveyi düzenlemektedir.

Karl Marx, on dokuzuncu yüzyılda **politik ekonomiyi** incelemişti. O zamandan bu yana anlamı değişmiş olsa da, politik ekonomi genel olarak, siyasal kurumların ve sistemlerin birbirlerini etkileme yol ve yöntemlerini incelemektedir. Çözümleme amacıyla toplumsal değişimin ekonomik, siyasal ve sosyokültürel yönlerini birbirinden ayırmak kadar toplum-

sal dünyadaki olguların, toplumları oluşturan, farklı alanların karmaşık birer karışımı olduğunu anımsamak da çoğu zaman önem taşımaktadır. Toplumsal yaşamı dönüştürmeyi ve ulus devletlerin bağımsızlığına meydan okumayı sürdüren çok yönlü küreselleşme süreci ile bir uzlaşmaya varmaktan daha önemli bir şey yoktur.

Küreselleşme

Küreselleşme kavramı son yıllarda, siyasette, iş dünyasında ve medyada yapılan tartışmalarda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bununla birlikte yalnızca otuz yıl önce bile, küreselleşme terimi görece fazla olarak bilinmiyordu. Bazıları için **küreselleşme**, yeryüzünde nesnelere, insanların ve bilginin çok yönlü akışının bir dizi sürecini ifade etmektedir (Ritzer 2009). Ancak bu tanımlama, modern dünyanın artan akışkanlığını ön plana çıkarsa da, pek çok bilim insanı küreselleşmeyi, bireyler, şirketler, gruplar ve ülkelerin birbirleriyle gitgide *bağımlı* duruma geldiği bir dünyada yaşadığımız olgusuyla bağlantılı görmektedir. Bölüm girişinde gördüğümüz üzere bu anlamda küreselleşme, insanlık tarihinin uzun bir dönemi boyunca görülmüştür ve kesinlikle günümüz dünyasıyla sınırlı değildir (Nederveen Pieterse 2004; Hopper 2007). Göran Therborn (2011: 2) bu noktayı şu şekilde gayet güzel ifade etmektedir:

İnsanlık uzun bir zamandır küresel, en azından kıtalararası, okyanus aşırı bir ilişki hâlinde olmuştur. Antik Roma ve Hindistan, Hindistan ve Çin arasında yaklaşık 2000 yıl önce ticaret bağları vardı. Büyük İskender'in Orta Asya'ya 2300 yıl önceki akımı, *British Museum*'daki Yunan görünümlü Buda heykellerinde kendisini göstermektedir. Yeni olan şey, iletişimin kitlesele duruma gelmesi, kitlelerin temasları, kitlesele seyahat ve kitlesele öz-iletişimdir.

Therborn'un ileri sürdüğü gibi, modern sosyolojik tartışmalar daha çok, küreselleşmenin son otuz yıldaki hızı ve yoğunluğu üzerine odaklanmaktadır. Bu, söz konusu dönemi

Küresel Toplum 4.2 Sekizinci baskıda küreselleşme

Oluşum hâlindeki küresel çerçeveden etkilenmemiş hemen hiçbir sosyolojik konu yoktur. Dolayısıyla, tek bir bölümde, küreselleşmenin bütün etkilerini ele almak olanaksızdır. Sunabileceğimiz şeyse, kitabın çeşitli bölümleri boyunca küresel sorunlara ve küreselleşmeye ve küresel sorunlara ilişkin hazır bir başvuru kılavuzu sunmaktır:

1. Bölüm – Sosyolojide küreselleşmeye giriş ve aydınlatıcı kahve örneği
5. Bölüm – Küresel risk toplumu; küresel çevre sorunları (küresel ısınma dâhil)
6. Bölüm – Küresel kentler ve onların yönetişimi
7. Bölüm – Küreselleşme, işyeri ve istihdam eğilimleri
9. Bölüm – Küresel yaşam beklentisi ve dünyadaki yaşanan toplumlarla ilgili sorunlar
10. Bölüm – Küresel bağlamda aileler
11. Bölüm – Küreselleşme ve kısıtlılık: küresel bağlamda HIV/AIDS

12. Bölüm – Küreselleşmenin tabakalaşma sistemleri üzerindeki etkisi
14. Bölüm – Küreselleşme, eşitsizlikler ve dünyadaki eşit olmayan yaşam fırsatları
15. Bölüm – Küreselleşme ve toplumsal cinsiyet düzeni; küresel seks endüstrisi
16. Bölüm – Gelişmeye başlayan 'göç çağı'
17. Bölüm – Dinî inanç ve küreselleşmeye verilen tepkiler
18. Bölüm – Küresel kitle iletişim araçları; bilgi teknolojileri ve küreselleşme
19. Bölüm – Küresel bağlamda eğitim; küreselleşme ve e-üniversiteler
20. Bölüm – Küreselleşme, örgütlü suçlar ve siber suçlar
21. Bölüm – Demokrasinin küresel olarak yayılması; küreselleşme ve toplumsal hareketler
22. Bölüm – Küresel terörist ağları, dünya savaşları, eski ve yeni savaşlar

farklı olarak gösteren bir küresel yoğunlaşma sürecinin ana fikridir aşağıda yer alan tartışmamızın temelini oluşturmaktadır.

Küreselleşme süreci çoğu zaman bir ekonomik olgu olarak tasvir edilmektedir. Bu sürecin büyük bir kısmı, günümüzdeki faaliyetleri ulusal sınırların ötesine uzanmış, küresel üretim süreçlerini ve uluslararası iş bölümünü etkileyen ulus aşırı şirketlerin rolü dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Sürecin diğer kısmı ise, küresel finans piyasalarının elektronik bütünleşmesine ve küresel sermaye akışının muazzam hacmine eşlik eden daha önce hiç görülmemiş ölçüdeki mal ve hizmetlerin söz konusu olduğu dünya ticaretinin kapsamına dikkatleri çekmektedir. İleride ele alacağımız üzere, modern küreselleşmenin, siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik unsurların bir araya gelmesi olarak algılanmasıyla bu konu, daha iyi anlaşılacaktır.

Küreselleşmenin unsurları

Küreselleşme süreci, tüm dünyada insanlar arasındaki etkileşimin hızını ve kapsamını yoğunlaştıran bilgi ve iletişim teknolojilerinin

gelişimi ile yakından ilişkilidir. Basit bir örnek vermek gerekirse, 2014 Dünya Futbol Kupasını düşünün. Uydu teknolojisi, küresel televizyon bağlantıları, deniz altı iletişim kabloları, hızlı geniş bant internet bağlantıları ve genişleyen bilgisayar erişimi ile maçlar dünya üzerindeki milyarlarca kişi tarafından canlı olarak izlenebilmektedir. Bu örnek, küreselleşmenin dünyanın daha çok bölgesinde – küresel bir toplumun bir ön koşulu olan – gerçekten küresel olarak paylaşılan deneyimler yaratarak ve daha çok insanın gündelik rutinleriyle bütünleşmiş olarak yer almaya başladığını göstermektedir.

Bilgi teknolojisi

Küresel iletişimdeki patlama, dünyanın iletişim altyapısındaki bir dizi önemli teknolojik gelişme sayesinde gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, telekomünikasyon akışının kapsamında ve yoğunluğunda çok büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. Teller ve kablolar aracılığıyla mekanik santraller kullanılarak gönderilen analog sinyallere bağlı geleneksel telefon iletişiminin yerini, çok büyük miktar-

Klasik Araştırmalar 4.1 Modern dünya sistemi konusunda Immanuel Wallerstein**Araştırma sorusu**

Pek çok öğrenci, toplumsal yaşamın büyük sorunlarına yanıt bulmak için sosyoloji bölümünü tercih etmektedir. Örneğin, niçin bazı ülkeler zengin, bazıları aşırı yoksuldur? Daha önce yoksul olan ülkeler nasıl görece zenginleşebilmiş, diğerleri yerinde saymıştır? Bu tür küresel eşitsizlikle ve ekonomik gelişmeyle ilgili sorular, Amerikalı tarihsel sosyolog Immanuel Wallerstein'in (1930) çalışmasının temelini oluşturmaktadır. Bu sorunlara el atarak Wallerstein, küresel bir çağda Marksist toplumsal değişim kuramlarını bir adım ileriye taşımaya çalışmıştır. Wallerstein, 1976 yılında, kendi dünya sistemi araştırması için bir odak noktası hâline gelen New York'taki Binghamton Üniversitesi Ekonomiler, Tarihsel Sistemler ve Uygarlıklar Çalışmaları Fernand Braudel Merkezinin kurulmasına yardımcı olmuştur.

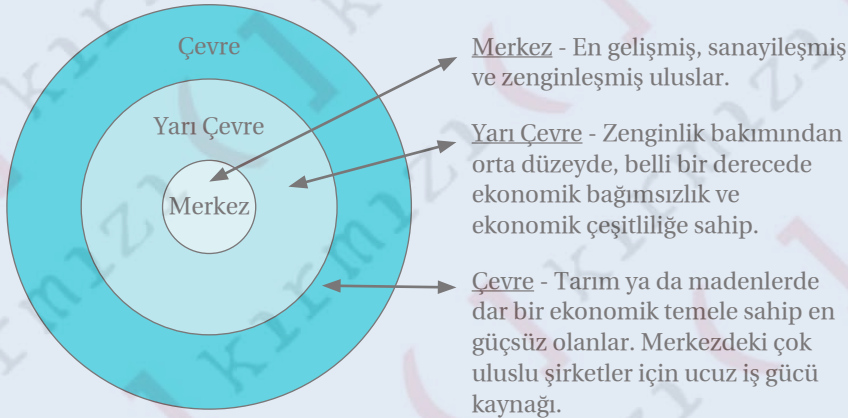
Wallerstein'in açıklaması

Sosyal bilimciler, 1970'lerden önce dünya toplumlarını, kapitalist girişim, sanayileşme ve kentleşme düzeylerini temel alarak Birinci, İkinci ve Üçüncü Dünya içine koyarak tartışma eğilimi gösteriyordu (Yukarıdaki Tablo 4.4'e bakınız). Bu bakış açısına göre Üçüncü Dünya 'geri bırakılmışlığı' için çıkış yolu daha fazla kapitalizm, sanayi ve kentleşme olarak düşünülmüştü. Wallerstein toplumları bu şekilde sınıflandıran yaygın yöntemi reddetti ve bunun yerine, yalnızca tek bir dünya olduğunu ve toplumların kapitalist ekonomik iliş-

kiler içinde birbirine bağlı olduğunu ileri sürdü. O, ekonomilerin bu karmaşık iç içeliğini küreselleşme kuramlarının bir öncüsü olan 'modern dünya sistemi' olarak tanımladı. Dünya sisteminin nasıl ortaya çıktığı konusundaki esas görüşlerini, makro sosyolojik bakış açısını yansıtan üç ciltlik *Modern Dünya Sistemi* (1974, 1980, 1989) adlı eserinde ana hatlarıyla ortaya koydu.

Modern dünya sisteminin kökenleri, İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi ülkelerin, sömürgeleştirdikleri ülkelerin kaynaklarını sömürmelerini olanaklı kılan on altıncı ve on yedinci yüzyıl Avrupa'sında yatmaktadır. Bu, onların kendi ekonomilerine yeniden kattıkları sermayeyi daha da biriktirmelerini ve böylelikle üretimi daha da ileriye taşımalarını sağladı. Bu küresel iş bölümü, bir grup zengin ülke yaratırken, gelişimini engellediği pek çok ülkeyi de yoksullaştırdı. Wallerstein, sürecin, bir merkez, bir çevre ve bir yarı çevreden oluşan bir dünya sistemi ürettiğini savunmaktadır (Şekil 4.3'e bakın). Bazı ülkelerin merkeze doğru 'çıkması'— yeni sanayileşmiş bazı toplumlar için bu olgu gerçekleşmiştir— ya da yarı çevreye ve çevreye düşmesi açık bir şekilde olanaklıyken, modern dünya sisteminin genel yapısı sabit kalmaktadır.

Wallerstein'in kuramı, gelişmekte olan ülkelerin kendi konumlarını iyileştirmeyi niçin zor bulduklarını açıklamaya çalışmakta ama aynı zamanda Marx'ın sınıf temelli çatışma kuramını küresel bir düzeye taşımaktadır. Küresel açıdan, dünyanın çevresi işçi sınıfyken, merkez, kolonyal

Şekil 4.3 Modern dünya sistemi

kapitalist sınıfı oluşturmaktadır. Marksist kuramın günümüz yorumuna göre, herhangi bir sosyalist devrimin, Marx'ın ön gördüğü şekilde zengin merkez ülkelerde değil, gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkması daha olasıdır. Wallerstein'in düşüncelerinin kapitalizm ve küreselleşme karşıtı hareketlere mensup siyasi aktivistler tarafından çok iyi karşılanmasının nedenlerinden birisi de budur.

Küreselleşme ve kapitalizm karşıtı hareketler konusunda daha fazla bilgi için 'Siyaset, Devlet ve Toplumsal Hareketler' başlıklı 21. Bölüme bakın.

Eleştirel noktalar

Kökenleri Karl Marx'ın çalışmalarında ve Marksizmde bulunan dünya sistemleri kuramı, bazı eleştirilerle karşılaşmıştır. İlk olarak, dünya sistemleri kuramı, toplumsal yaşamın ekonomik boyutunu vurgulamakta ve toplumsal değişme olgusunun açıklanmasında kültürün rolünü göz ardı etme eğilimi taşımaktadır. Örneğin, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın ekonomik çevreden diğerlerine göre daha kolay bir şekilde çıkmasını, bu ülkelerin, sanayi kültürünün daha hızlı kökleşmesini olanaklı kılan İngiliz sanayileşmesiyle kurdukları bağlara dayandıranlar vardır.

İkinci olarak, kuram, etnik kimliğin rolünü yalnızca dünya sisteminin küresel güçlerine karşı bir savunma tepkisi olarak görerek, bu olguyu önemsememektedir. Dolayısıyla dine ve dile ilişkin temel farklılıklar, önemli unsurlar olarak görülmemektedir. Son olarak, Wallerstein'in dünya sistemleri bakış açısını, güncel olayları

açıklamak için kullandığı ileri sürülmekte ancak kendisinin böylesi olayların kuramı çürütüleceğini ya da alternatif kuramların daha iyi bir açıklama getirebileceğini düşünmeye asla hazır olmadığı savunulmaktadır.

Günümüz açısından önemi

Wallerstein'in çalışması, sosyologları kapitalist dünya ekonomisinin birbiriyle bağlantılı yapısı ve onun küresel etkileri konusunda uyarması açısından önemliydi. Bu nedenle, ekonomik faaliyet üzerindeki vurgusu genelde sınırlı görülmüş olsa da, küreselleşmenin önemine erken bir vurgu yaptığı için Wallerstein'in hakkının teslim edilmesi gerekmektedir. Wallerstein'in yaklaşımı pek çok bilim insanına çekici gelmiştir. Fernand Braudel Merkezindeki kurumsal üssü ve onun uzantısı olarak kendisini dünya sistemlerine analizine adanmış akademik bir dergi olan *The Journal of World Systems Research – Dünya Sistemleri Araştırmaları Dergisi* (1995'den itibaren) günümüzde kurumsallaşmış bir araştırma geleneğine dönüşmüş durumdadır.

ELEŞTİREL DÜŞÜNME

Yeni Sanayileşen Ülkeler bölümüne tekrar bakın. Burada Wallerstein'in kuramsal modeli için hangi kanıtlar mevcuttur? Merkez içinde yer alan bu tarihsel ülke örnekleri, çevreye mi yarı-çevreye mi kayıyor? Neden 2008 küresel ekonomik gerilemesi birçok ülkenin merkezden dışarı itilmesine neden olmadı?

lardaki bilginin sıkıştırılarak ve dijital olarak gönderildiği entegre sistemler almıştır. Kablo teknolojisi daha etkin ve daha ucuz hâle gelmiş ve fiber optik kabloların gelişimi, taşınabilecek kanal sayısını önemli ölçüde artırmıştır.

1950'lerde döşenen ilk transatlantik kablolar, 100'den az telefon kanal kapasitesindeyken, 1992 yılıyla birlikte tek bir okyanus aşırı kablo 80.000 kadar kanal taşıyabilmekteydi.

2001 yılında bir transatlantik deniz altı fiber optik kablosu döşendi ve bu kablonun kapasitesi, insanı şaşırtacak bir şekilde 9,7 milyon

telefon kanalıydı (*Atlantik Kablosu 2010 - Atlantic Cable 2010*). Bugün bu tür kablolar yalnızca telefon görüşmelerini değil internet trafiğini, video ve diğer pek çok türdeki veriyi de taşımaktadır. 1960'larda yayılmaya başlayan haberleşme uyduları sayesinde de uluslararası iletişim önemli ölçüde genişlemeye başlamıştır. Bugün, genellikle daha güvenilir olan deniz altı kabloları aracılığıyla iletişim sürse de dünya çevresinde bilgi aktarımını kolaylaştırmak için 200'den daha fazla uyduya sahip bir ağ vardır.

En hızlı genişbant, uydu ile değil ama çok daha eski ve deniz dibine döşenen okyanus aşan kablolar aracılığıyla sağlanmaktadır. 14.000 kilometrelik Batı Afrika fiber optik kablo sistemi, kıtadaki milyonlarca insanın güvenilir ve potansiyel olarak daha ucuz internet kullanımından yararlanmasını sağlıyor.

Tablo 4.4 İnternet kullanımının küresel olarak yayılması, 2015

Dünya bölgeleri	Nüfus (2015 tahmin)	İnternet kullanıcıları (30 Kasım 2015)	Nüfuz etme oranı (nüfus içinde)	Büyüme oranı 2000-2015
Afrika	1,158,355,663	330,965,359	28.6	7,231.3
Asya	4,032,466,882	1,622,084,293	40.2	1,319.1
Avrupa	821,555,904	604,147,280	73.5	474.9
Orta Doğu	236,337,235	123,172,132	52.2	3,649.8
Kuzey Amerika	357,178,284	313,867,363	87.9	190.4
Latin Amerika/ Karayipler	617,049,712	344,824,199	55.9	1,808.4
Okyanusya/ Avustralya	37,158,563	27,200,530	73.2	256.9
Dünya Toplamı	7,259,902,243	3,366,261,156	46.4	832.5

Kaynak: www.internetworldstats.com/stats.htm verilerinden uyarlanmıştır (2016). Tüm hakları saklıdır © 2001 - 2016. Miniwatts Marketing Group.

Oldukça gelişmiş telekomünikasyon altyapıları olan ülkelerde evler ve ofisler, karasal ve mobil telefonlar, dijital, uydu ve kablolu televizyon, elektronik posta ve internet dâhil, dış dünya ile çoklu bağlantılara sahiptir. İnternet, bugüne kadar en hızlı gelişen ve büyüyen bir iletişim aracı olarak ortaya çıkmıştır. 1998'lerin ortasında, dünya çapında 140 milyon kişi internet kullanırken bu rakam 2000'li yılların sonunda 360 milyona ulaşmış, 2015 yılının sonlarında dünya genelinde o zamanki dünya nüfusunun yüzde 46'sına karşılık gelen 3.4 milyar kişiye yükselmiştir (tablo 4.4).

Bu teknolojiler, zamanın ve mekânın sıkıştırılmasını kolaylaştırmaktadır (Harvey 1989). Dünyanın ayrı uçlarındaki iki kişi – diyelim ki Tokyo ve Londra'da bulunan iki kişi – gerçek zamanlı bir görüşme yapabildikleri gibi, birbirlerine belgeler, görüntüler, videolar ve daha pek çok şey gönderebilmektedir. Önceki izole olan ve geleneksel iletişimden çok zayıf bir şekilde yararlanan insanlar da dahil olmak üzere çok daha fazla sayıda insanın birbiriyle bağlantılı hâle gelmesi, internetin ve mobil telefonların yaygın kullanımı küreselleşme sürecini derinleştirmekte ve hızlandırmaktadır. Telekomünikasyon altyapısı dünyada eşit bir şekilde gelişmemiştir ancak artan sayıda ülke küresel iletişim ağlarına erişim sağlayabilmektedir ve tablo 4.5'in gösterdiği gibi, internet erişiminde en hızlı büyüme şu anda Afrika, Asya, Orta Doğu ve Latin Amerika ile Karayipler'dedir.

Bilgi akışları

Eğer bilgi teknolojisi, insanlar arasında kültürel ilişki olanaklarını genişletmişse, bu durum aynı zamanda uzak yerlerdeki insanlar ve olaylar hakkındaki bilgi akışını da kolaylaştırmıştır. Küresel medya insanların evlerine her gün haber, görüntü ve bilgileri taşımakta, onları dış dünya ile doğrudan ve sürekli olarak bağlantılı hâle getirmektedir. 1989'da Berlin Duvarının yıkılması, Çin'de Tiananmen Meydanında 1989 yılında gerçekleştirilen demokratik protestolar ve bunların bastırılması, 2001 Eylül'ünde Amerika'ya yapılan terörist saldırı, 2003 yılında Irak'ın Amerika önderliğinde iş-

gali ve 'Arap Baharı' gelişirken 2011 yılında Mısır'da Tahrir Meydanı'nın işgali gibi son zamanların en ilgi çekici olaylarından bazıları, medya aracılığıyla küresel izleyicilerin seyrine sunulmuştur. İnternetin ve sosyal medyanın bu interaktif karakteri aynı zamanda yurttaşların doğrudan dünyadaki olayların 'gerçekleştiği yerden' bilgi taşıyarak haberin oluşturmasına yardımcı olmalarını sağlamıştır.

Küresel bir bakış açısına doğru yönelmenin iki önemli boyutu vardır. İlk olarak, insanlar gittikçe artan bir şekilde toplumsal sorumluluklarının ulusal sınırlarda durmadığı, algısına sahip olmaktadır. Dünyada insanların karşılaştıkları felaketler ve adaletsizlikler artık çözülemeyecek talihsizlikler olarak değil, eylem ve müdahale için geçerli gerekçeler olarak görülmektedir. 'Uluslararası toplum'un, yaşamları tehdit altında olan kişilerin insani haklarını korumak için kriz durumlarında eyleme geçme yükümlülüğü olduğu konusunda güçlenen bir varsayım söz konusudur. Doğal felaketler durumunda müdahaleler insani yardım ve teknik destek biçimini almaktadır. Son yıllarda, iç savaş, etnik çatışmalar ve insan hakları ihlalleri gibi durumlarda müdahalede bulunulması ve barış güçlerinin görevlendirilmesi yönünde daha güçlü çağrılar vardır. Ancak bu tür seferberlikler, doğal felaketlerle ilgili konulara göre daha sorunludur.

İkinci olarak, küresel bir bakış açısı, pek çok insanın ulusal (ulusal devlet) kimliğini zayıflatmışa benzemektedir. Yerel kültürel kimlikler, ulus devletin geleneksel zaptetme gücünün çok büyük dönüşümler yaşadığı bir dönemde, yeniden canlanmaktadır. Avrupa'da, örneğin İskoçya'nın ve İspanya'da Bask bölgesi sakinlerinin kendilerini İngiliz ya da İspanyol olmaktan çok İskoç ve Bask olarak – ya da yalnızca Avrupalılar olarak – tanımlaması olasıdır. Eylül 2014'teki İskoçya'nın bağımsızlık referandumu kaybedildi, ancak nüfusun %45'i 'Evet' oyu kullandı. Katalonya'da Kasım ayındaki resmî olmayan oylama ise yüzde 80 gibi bir çoğunluğun İspanya'dan ayrılmayı istediğini gösterdi. Küreselleşme insanların yaşadıkları devletlere olan intibaklarını gevşettikçe, ulus-devlet nitelemesi de giderek zayıflamaktadır.

Kültürlerin ve ekonomilerin birbirine geçişi

Bazı sosyalist ve Marksist sosyologlar için, kültür ve siyaset, küresel eğilimlerde belirli bir rol oynasa da, bu kavramların kaynağı kapitalist ekonomik küreselleşme ve süregiden kâr anlayışıdır. Martell (2016: 4), 'arkasında, küreselleşmenin üretildiği ya da kabul edildiği ya da para kazanmak için ekonomik teşvik ile eşitliği ve güç ilişkilerini etkileyen temel ekonomik yapıların bulunmadığı pek çok küresel alanı görmenin zor olduğunu' ileri sürmektedir. Bu bakış açısı, küreselleşmenin çok boyutlu niteliğini kabul etmekte fakat kültürel, siyasal ve ekonomik unsurlara, küresel süreçlerin eşit derecede itici güçleriymiş gibi ağırlık verilmesi gerektiği fikrini reddetmektedir. Bu neo-Marksist bakış açısında küreselleşmeyi anlamak için somut çıkarların analiz edilmesi ve bunların nasıl izlendiği konusu önem taşır.

Elbette diğerleri bu görüşe katılmamaktadır. Genel olarak kültürcü bir pozisyonu benimseyenler, küreselleşmenin günümüzde çeşitli kültürel yöntemlerle elde edilmiş olan dünya ekonomisinin sürekli entegrasyonuna bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Örneğin turizm bugün pek çok ülkede büyük bir 'sanayi' durumundadır. İngiltere'de turizm, ülkenin üçüncü en çok ihracat geliri getiren sektördür ve 90 milyar Poundluk değerinde bir iş dünyasına hitap edip, yaklaşık 1,36 milyonluk istihdam olanağı sağlamaktadır (DCMS 2011). Buna karşılık İngiliz yurttaşları, her yıl toplamda 50 milyonu aşkın kez yurt dışına çıkmaktadır. (Urry 2002: 6). Değişik yerleri ve kültürleri tanımak için seyahat etme arzusu, 'turist bakışı'ndaki kültürel zevklerin değişmesinden etkilenmektedir (Urry ve Larsen 2011). Bu düşünce, Küresel Toplum 4.3'de ana hatlarıyla incelenmektedir.

Waters (2001), kültür alanının küreselleşme için çok önemli olduğunu, böylelikle ekonomik ve siyasal gelişimin coğrafyanın maddi sınırlarından özgürleşerek kültürel biçimler aracılığıyla gerçekleştirdiğini ileri sürmektedir. *Ağırlıksız ekonomi*, içinde bilgisayar programları, medya ve eğlence ürünleri ile internet temelli hizmetlerin ve bu hizmetlere bağlı

Coca-Cola, ürünlerini tüm dünyada satışa sunan uluslararası bir şirkettir. Bu resim, bir Orta Doğu ülkesi olan Ürdün'de satılan Diyet Kola'yı göstermektedir.

bilgilerin bulunduğu bir ekonomidir (Quah 1999). Bu yeni ekonomik bağlam, 'bilgi toplumu', 'bilgi çağı' ve 'yeni ekonomi' gibi değişik terimlerle açıklanmaktadır. Bilgi toplumunun ortaya çıkması, teknoloji kültürüne sahip ve bilgisayar, eğlence ve telekomünikasyon alanlarındaki gelişmeleri gündelik yaşamlarıyla bütünleştirebilen müşterilerin geniş bir tabana yayılımı ile bağlantılıdır. Bu durumun belki de en iyi örneği, bilgisayar oyunları oynayan, en son oyunları ve güncellemeleri büyük bir heyecanla bekleyen kişilerdir.

Bu 'elektronik ekonomi', daha geniş bir küreselleşme sürecini desteklemektedir. Bankalar, büyük şirketler, fon yönetimleri ve bireysel yatırımcılar, fonları bir mouse hareketiyle bir yerden bir başka yere aktarabilmektedir. 'Elektronik para'nın anında hareket ettirilebilmesi büyük riskleri de beraberinde getirmektedir. Büyük miktarlardaki sermaye, ekonomileri istikrarsızlaştırabilir, uluslararası finansal krizleri tetikleyebilir. Küresel ekonomi artan bir şekilde bütünleştikçe, dünyanın herhangi yerindeki finansal bir çöküş, uzakta bulunan ekonomiler üzerinde çok büyük etkilere sahip olabilir.

Küresel ekonominin işleyişi, bilgi çağında ortaya çıkan değişiklikleri yansıtmaktadır. Ekonominin pek çok yönü, günümüzde ulusal

Küresel Toplum 4.3 Uluslararası turizm etkileşimleri

Farklı ülkeden birisiyle hiç yüz yüze bir konuşma yaptınız mı ya da web sitesi üzerinden yurt dışıyla bağlantı kurdunuz mu? Daha önce başka bir kıtaya iş ya da tatil için seyahat ettiniz mi? Eğer bu sorulardan birisine 'evet' diye yanıt verdyseniz, küreselleşmenin sonuçlarından birisine tanık olduğunuz demektir. Küreselleşme, değişik uluslarda yaşayan insanlar arasındaki etkileşimlerin sıklığını ve niteliğini değiştirmiştir. Tarihsel sosyolog Charles Tilly aslında küreselleşmeyi bu değişiklikler açısından tanımlamaktadır. Tilly'ye göre (1995: 1-2) küreselleşme, yerel sonuçları olan sosyal etkileşimlerin coğrafi çeşitliliğindeki artış anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, doğrudan ya da dolaylı olarak, etkileşimlerimizin büyük oranda farklı ülkelere mensup insanlarla sürdürülüyor olmasıdır.

Küreselleşme, diğer ülkelere olan ilgiyi özendirerek ve turistlerin uluslararası sınırlarda hareketini kolaylaştırarak seyahat olanaklarını büyük ölçüde genişletmiştir. Elbette üst düzey bir uluslararası turizm, değişik ülkelere insanlar arasındaki yüz yüze etkileşimlerin sayısını da artıracaktır. John Urry (2002; Urry ve Larsen 2011), yurt dışında seyahat ederken neler yaşanacağı konusundaki beklentilerden oluşan 'turist bakışının bu etkileşimlerin çoğunu şekillendirdiğini ileri sürmektedir.

Urry, turist bakışını Foucault'un tıbbi bakışı ile ('Saçlık, Hastalık ve Engellilik' başlıklı 11. Bölümüne bakın) karşılaştırmaktadır. Urry, turist bakışının, profesyonel uzmanlar tarafından toplumsal olarak düzenlenmiş, uygulamada onun kadar sistematik ve tıbbi bakış kadar ilişkisi koparılmış olduğunu ancak bu defa 'egzotik' deneyim arayışından söz edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bunlar, bizim toplumsal ve fiziksel çevreyle etkileşimin nasıl yürütülmesi gerektiği hakkındaki günlük beklentilerimize uymamaktadır.

Örneğin ABD'ye seyahat eden Britanyalılar için, Amerika'luların trafikte yolun sağından araç kullanmaları hoş gelebilir. Böylesi bir davranış, aynı zamanda endişe vericidir. Britanya'nın trafikle ilgili kuralları öylesine yerleşmiştir ki,

Britanyalılar bu sistematik kural ihlalini garip ve egzotik bulmaktadır. Bir ülkeye seyahat ettiğinizde, gittiğiniz kent ya da kasabanın aynen sizin büyüdüğünüz yere benzediğini görünce nasıl bir hayal kırıklığına uğrayabileceğinizi bir düşünün.

Ekstrem deneyimler peşinde olanlar hariç, yine de turistlerin pek çoğu, deneyimlerinin çok fazla egzotik olmasını istemez. Örneğin Paris'e giden genç gezginlerin popüler uğrak yerlerinden birisi McDonald's restorandır. Bazıları buraya, Quentin Tarantino'nun *Ucuz Roman* filmindeki bir repliğin doğru olup olmadığını görmek için gider. Fransızlar metrik sistem kullanmaktadır. McDonald's'ın 'çeyrek librelik peynirli' hamburgerlerine 'Krallara Layık Peynirli' denmektedir (ki bu doğrudur). Yurt dışına seyahat eden İngilizler çoğu zaman İngiliz ya da İrlanda tarzı rahat publarda yiyip içmeden duramaz. Egzotik ve aşına olunan arasındaki çelişik talepler, turist bakışının merkezinde yer alır.

Turist bakışı, turistler ve yerli insanlar arasındaki etkileşimlerde problem yaratabilir. Turizm sanayisinin bir parçası olan yerliler, yabancı gezginleri, ziyaret ettikleri yere beraberlerinde getirdikleri ekonomik çıkarlar nedeniyle takdir edebilir. Diğer yerliler ise, ilgi bekleyen davranışları ve çoğu zaman turistik merkezlerdeki aşın kalkınma nedeniyle onlara kızabilir. Pek çok yönüyle birlikte küreselleşmenin genel etkileri bu kültürlerarası karşılaşmaların hem olumlu ve hem de olumsuz yansımalarını göstermektedir.

ELEŞTİREL DÜŞÜNME

Yurt dışı tatillerinizin, ziyaret ettiğiniz toplumun ve oradaki insanların üzerindeki etkilerini hiç düşündünüz mü? Sizin seyahatiniz ve diğer turistler için sağlanan altyapı hizmetleri ülkenin ekosistemine nasıl zarar veriyor? Sizce küresel turizmin kültürel yararları, bu turizmin neden olduğu çevresel zararlardan daha fazla mıdır?

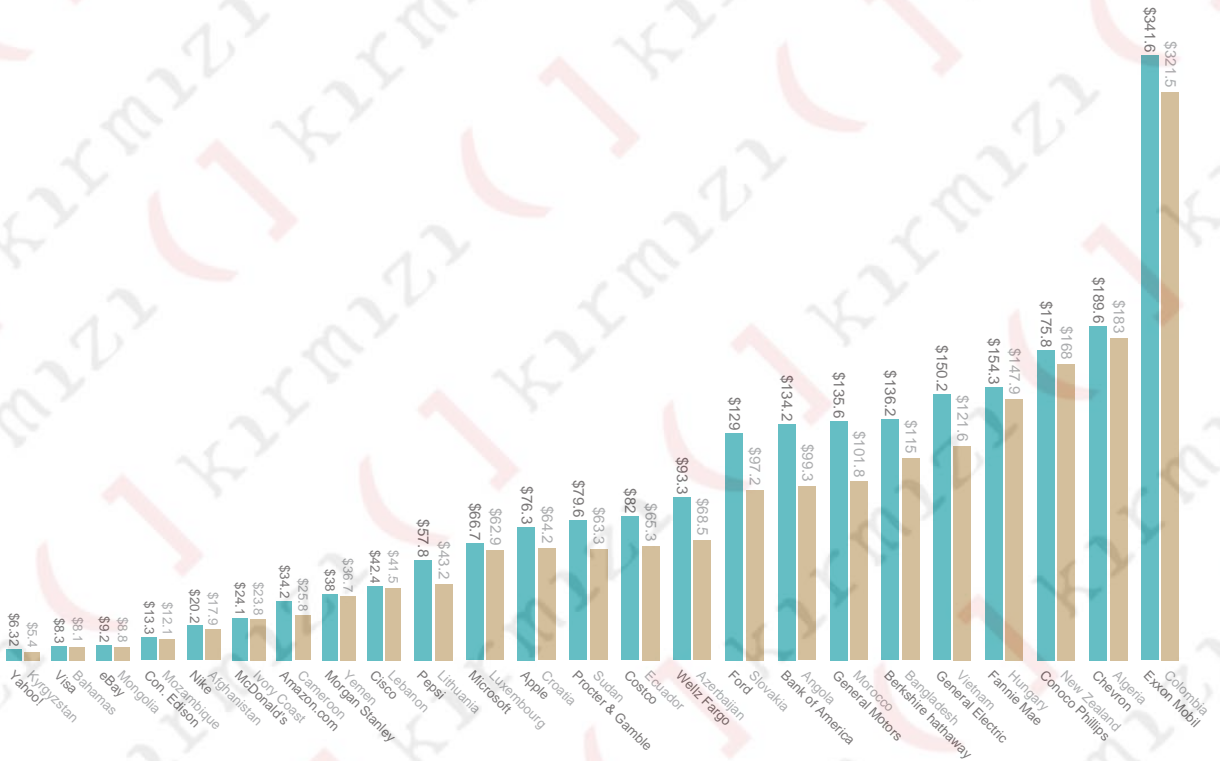
sınırları aşan ağlar aracılığıyla yürümektedir (Castells 1996). İşletmeler ve şirketler, küresel koşullardaki rekabete dahil olabilmek için eski bürokrasilerde olduğu gibi hiyerarşik yapıları tercih etmek yerine daha esnek bir yapıya yönelerek farklı ağlara dahil olmaya başladı. Üretim pratikleri ve örgütsel kalıplar daha esnekleşti, diğer şirketlerle ortaklık düzenlemeleri yaygın hâle geldi ve dünya dağıtım ağına katılım, hızla değişen dünya piyasalarında artık olmazsa olmaz bir adım hâline geldi.

Uluslararası şirketler

Uluslararası şirketler, sayıca az olsalar da, küreselleşmeyi canlı tutan unsurlar arasında önemli bir role sahiptir. **Uluslararası şirketler**, ürünlerini birkaç ülkede üreten ya da pazarlayan şirketlerdir. Bunlar, merkezlerinin bulunduğu ülke dışında bir ya da iki fabrikası

olan veya icraatları bütün dünyayı kapsayan dev uluslararası girişimler olabilir. Coca-Cola, General Motors, Unilever, Nestle, Mitsubishi ve diğer pek çok şirket, bugün bütün dünyada bilinen uluslararası şirketler kategorisine girmektedir. Uluslararası şirketlerin ulusal bir merkezi olsa da onlar küresel piyasalara ve kârlara yönelik faaliyet göstermektedir.

Uluslararası şirketler, 1945 yılından itibaren git gide önem kazanmıştır. Savaş sonrası yılların başındaki genişleme, ABD'deki yerleşik şirketler kanalıyla gerçekleşmiş fakat Avrupalı ve Japon şirketlerin yurt dışı yatırımları da 1970'li yıllara kadar artış göstermiştir. 1980'lerin sonunda ve 1990'larda uluslararası şirketler, üç güçlü bölge piyasasının kurulmasıyla çok büyük ölçüde genişlemiştir: Avrupa (Avrupa Tek Pazarı), Asya-Pasifik (Serbest ve açık ticareti 2010 yılına kadar garanti eden Osaka Deklarasyonu) ve Kuzey Amerika (Kuzey Amerika

Şekil 4.4 ABD'nin en büyük 25 şirketinin, bazı seçili ülkelerin Gayrisafi Milli Hasılatları ile karşılaştırılması (milyar dolar cinsinden)

Kaynak: Foreign Policy (2014)

Serbest Ticaret Anlaşması). 1990'lı yılların başından itibaren dünyanın diğer bölgelerindeki ülkeler de yabancı yatırım üzerindeki kısıtlamalarını kaldırdı ve yirmibirinci yüzyıla kadar dünyada uluslararası şirketlerin girmediği pek az ekonomi kalmış oldu. Son yıllarda uluslararası şirketler faaliyetlerini, gelişmekte olan ülkelere, doğru genişletmiştir ve Doğu Avrupa ile Çin bir sonraki zorluklar ve fırsatlar bölgesi olmayı sürdürmektedir.

Uluslararası şirketler, ekonomik küreselleşmenin merkezinde bulunmaktadır. Bu şirketler, dünya ticaret hacminin üçte ikisini elinde bulundurmaktadır. Bu şirketler uluslararası finans piyasalarının önemli oyuncularını olarak yeni teknolojilerin dünyaya yayılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Held ve diğerleri 1999). 500 kadar uluslararası şirket 2001 yılında 10 milyar Dolardan daha fazla yıllık toplam satış seviyesine sahipken, yalnızca yetmiş beş ülke toplamda bu miktar kadar gayrisafi milli hasılaya sahip olmakla övünmektedir. Diğer bir deyişle dünyanın önde gelen uluslararası şirketleri, ekonomik yönden dünyanın pek çok ülkesinden daha büyüktür (Şekil 4.4'e bakın). Aslında dünyanın en büyük 500 uluslararası şirketinin toplam satışları 14,1 trilyon Doları – yani yaklaşık tüm dünyanın ürettiği mal ve hizmetlerin yarısına yakın bir değeri – bulmaktadır.

İmalat sanayinin hızla küreselleştiği tartışması genellikle **küresel meta zincirleri** şeklinde, – işlenmiş ürünlerin emek ve üretim süreçlerinin dünya çapındaki ağları – olarak açıklanmaktadır. Böylesi ağlar, ham madde aşamasından tüketiciye kadar uzanan, halkalar birbirine sıkıca geçmiş bir 'zincir' oluşturan üretim faaliyetlerinden oluşmaktadır (Gereffi 1995; Appelbaum ve Christerson 1997). Örneğin Çin, imalat maddelerinin ihracatçısı rolü nedeniyle düşük-orta gelir ülkesi konumundan daha yukarıya geçmiştir. Meta zincirinde en karlı faaliyetler – mühendislik, tasarım ve reklamcılık – temelde yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerde yer almakta ve fabrika üretimi gibi en az kârlı faaliyetler de düşük gelir seviyesine sahip ülkelerde gerçekleşmektedir. Bu da küresel eşitsizliği yeniden üretecek bir unsurdur.

ELEŞTİREL DÜŞÜNME

Uluslararası şirketlerin ekonomik güçleri, onların ulusal hükümetlerden daha güçlü olduğu anlamına mı gelmektedir? Hükümetlerin günümüzde hâlâ uluslararası şirketlerin faaliyetlerini düzenleyebildiklerinin kanıtları nelerdir? 1. Bölümde sunduğumuz sosyolojik kuramlardan hangisi, uluslararası şirketlerin yükselişini ve artan gücünü en iyi şekilde açıklayabilir?

Siyasal küreselleşme

Modern küreselleşme aynı zamanda siyasal gelişmelerle bağlantılıdır ve bu sürecin birkaç yönü vardır. İlk olarak bir dizi önemli devrimin etkisiyle Doğu Avrupa'da 1989 yılından itibaren başlayan komünizmin yıkılma süreci, Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır. O zamana kadar eski Sovyet blokuna dahil olan ülkeler, –Rusya, Ukrayna, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Baltık devletleri, Kafkas ve Orta Asya devletleri ve diğer yerler– dağılmanın ardından batıya doğru yönelmiştir. Komünizmin yıkılması, bu yıkılmanın kendisi kısmen küreselleşmenin bir türünü olsa da, küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Merkezî olarak planlanan komünist ekonomiler ve komünist partilerin ideolojik ve kültürel kontrolü, sonuç olarak gelişen küresel medya ve elektronik alanlara entegre olmuş bir dünya çağında varlığını sürdürememiştir.

İkinci siyasal gelişme, ulus devletleri bir araya getiren ve uluslararası ilişkileri küresel yönetim biçimlerine yaklaştıran uluslararası ve bölgesel yönetim mekanizmalarının gelişmesidir. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği, ulus devletleri ortak siyasal forumlarda bir araya getiren uluslararası örgütler arasında en göze çarpan örneklerdir. Birleşmiş Milletler bunu, devletlerin bireysel işbirliği ile sağlarken Avrupa Birliği, üye devletlerin ulusal egemenlikten belirli derecelerde vazgeçtiği bir ulus aşırı yönetim biçiminin öncülüğünü yapmıştır. Avrupa Birliği'ne üye devletler, talimatlar, tüzükler ve ortak AB kuruluşlarının

4.2 'Barbie' ve küresel meta zincirlerinin gelişimi

Küresel meta zincirinin bir örneği, tarihteki en karlı bebek olan Barbie'nin üretiminde gözlenebilir: iki saniyede bir kırk kadar oyuncak bebek satışıyla Amerika'da Los Angeles'ta kurulu Mattel Şirketi'ne yıllık 1 milyar Doların üstünde gelir getirmektedir. Bebek genel olarak ABD, Avrupa ve Japonya'da satılsa da, dünyada 140 ülkede bulunabilmektedir. Barbie tam bir küresel yurttadır (Tempest 1996). Barbie yalnızca satışlar bakımından değil aynı zamanda doğum yeri açısından da küreseldir. ABD'de hiç üretilmemiştir. Bebek, ülke henüz İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendisini toparlarken ve ücretler düşüktükçe Japonya'da imal edilmiştir. Ücretler Japonya'da yükselirken Barbie daha düşük ücret veren Asya ülkelerine gitmiştir. Onun çoklu kökenleri bize, küresel meta zincirlerinin işleyişi konusunda çok şey anlatmaktadır.

Barbie ABD'de tasarlanmakta, pazarlama ve reklam stratejileri bu ülkede hazırlanmakta ve en çok kâr da orada elde edilmektedir. Bebeğin 'ABD'de üretilmiştir' denecek tek fiziksel yönü, karton paketi, dekorasyonunda kullanılan biraz boya ve petroldür.

Barbie'nin bedeni ve gardırobu kökenlerine göre tüm dünyayı kapsamaktadır:

1. Barbie'nin yaşamı, petrolün çıkarıldığı ve onun plastik bedeninin yaratılmasında kullanılan etilenin rafine edildiği Suudi Arabistan'da başlamaktadır.
2. Tayvan'ın devlet şirketi ve petrol ithalatçısı Çin Petrol Şirketi, etileni satın almakta ve onu oyuncaklarda kullanılan polivinil klorürün - PVC'nin dünyadaki en büyük üreticisi konumundaki Tayvanlı şirket Formosa Plastik Şirketi'ne satmaktadır. Formosa Plastik etileni, Barbie'nin bedenini şekillendirecek PVC topaklarına (pelet) dönüştürmektedir.
3. Topaklar daha sonra Barbie yapan - ikisi Güney Çin'de, birisi Endonezya'da diğeri de Malezya'da olan - dört Asya fabrikasından birisine gönderilmektedir. Barbie'nin üretilmesinde en pahalı kısım olan plastik kalıp püskürtme makineleri bebeğin bedenini şekillendirmektedir. Bu bahsedilen makineler ABD'de üretilmekte ve fabrikalara gönderilmektedir.

'Barbie' küresel bir maldır.

4. Barbie, bedeni kalıplandığında, naylon saçını Japonya'dan almaktadır. Pamuklu giysileri Çin'de, Çin pamuğundan - en çok bebeğin yapıldığı ülkeden gelen tek hammadde - yapılmaktadır.
5. Çinli Barbierlerin üretim sürecinde Hong Kong kilit bir rol oynamaktadır. Onun üretiminde kullanılan neredeyse tüm malzeme - dünyanın en büyük limanlarından birisi olan - Hong Kong'a gelmekte ve daha sonra Çin'deki fabrikalara kamyonlarla taşınmaktadır. Tamamlanmış Barbierler de aynı yolu izlemektedir. Yaklaşık 23.000 kamyon her gün Hong Kong ile Güney Çin'deki oyuncak fabrikaları arasında sefer yapmaktadır.

Öyleyse, Barbie gerçekte nerelidir? Karton ve selofan kutusunda 'Benim İlk Çay Partim' yazılı Barbie, 'Çin Yapımı' etiketini taşımaktadır. Ancak gördüğümüz üzere, neredeyse yapımında kullanılan hiçbir parça bu ülkeden kaynaklanmamaktadır.

Paranın çoğu makinelere, ekipmana, okyanus aşırı taşımacılığa ve yerel kamyon taşımacılığına, reklam ve pazarlama faaliyetlerine, perakende satış alanlarına ve diğer perakende şirketlerine gitmektedir. Barbie üretiminin ve tüketiminin bizlere gösterdiği şey, küreselleşmenin, dünya ekonomilerini birleştirmedeki etkinliğidir. Fakat bu durum aynı zamanda bazı ülkelerin diğerlerinin zararına olacak şekilde fayda sağlamasını olanaklı kılan küreselleşmenin eşitsizlik yaratan etkisini de göstermektedir. Küresel bir meta zincirinin bu zincirde yer alan toplumlar arasında kaçınılmaz olarak bir gelişmeyi destekleyeceğini varsayamayız.

Çocuklar son zamanlarda diğer oyuncak türlerine yöneldiği için Barbie satışları düşmüştür. Barbie satışları 2013'te yüzde 6 düştü. Ama ilk ak-

lımıza gelen Barbie'nin bilgisayar oyunları ve akıllı telefonlara karşı düşüş yaşadığı ise bir kez daha düşünün. 2014 yılında en popüler oyuncak, düşük teknolojisi ve yüksek yaratıcılığı ile gökkuşağı renklerinde lastik bileklik setleriydi (loom bands - Peterson 2014).

ELEŞTİREL DÜŞÜNME

Küresel Barbie, zengin ve gelişmiş ülkelerin dışında yaşayanlara iş ve ücret imkanı sağlayan potansiyel bir olumlu küreselleşme örneği olarak görülebilir mi? Yoksa durum bu değerlendirmenin gösterdiğinden daha mı karmaşıktır? Hangi toplumsal gruplar, örgütler ya da toplumlar, küresel meta zincirlerinin işleyişinden fayda sağlamaktadır?

mahkeme kararlarına tabidir. Bu devletler, ortaklıklarının ekonomik, toplumsal ve siyasal faydalarını da görmektedir.

Uluslararası devlet kuruluşları (UDK) ve uluslararası sivil toplum kuruluşları (USTK) gittikçe büyüyen küresel siyasetin önemli biçimleridir. UDK'lar, katılımcı hükümetler tarafından kurulmakta ve bu kuruluşlara, kapsam bakımından ulus aşırı olan belirli bir faaliyet alanını düzenleme ya da kontrol etme sorumluluğu verilmektedir. 1865 yılında kurulan Uluslararası Telgraf Birliği, bu kapsama giren ilk örgüttür. O tarihten bu yana, sivil havacılıktan yayıncılığa ve zararlı atık maddelerin imha edilmesine kadar çeşitli konular üzerine odaklanan ve faaliyette bulunan pek çok benzer kuruluş ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO) yer almaktadır.

USTK'lar, hükümet kurumlarıyla bağlantılı olmadıkları için UDK'lardan farklıdır. Onlar, hükümet kuruluşlarının yanında politik kararlar alan ve uluslararası sorunlarla ilgilenen bağımsız örgütlerdir. Greenpeace, Sınır Tanımayan Doktorlar, Kızılhaç ve Uluslararası Af Örgütü, çevre koruma faaliyetleri ve insani çabalar içerisinde yer alan en bilindik USTK'lardır. Ancak daha az bilinen binlerce grubun faali-

yetleri de ülkeleri ve toplumları birbirine bağlamaktadır. Artan çeşitlilikteki ulus aşırı siyasal kuruluşların çıktısı olarak görebileceğimiz şey, üzerinde durulan temel sorunların artık yalnızca ulusal çıkarlar açısından değil, uluslararası ve küresel konular olarak ele alınması ve bunun da gerçekte siyasal küreselleşmeyi meydana getirdiğidir.

Küreselleşmeyi tartışmak

Küreselleşme son yıllarda ateşli bir şekilde tartışılan bir konu hâline gelmiştir. Bilim insanlarının çoğu, önemli değişimlerin olduğunu kabul etseler de, bunların 'küreselleşme' başlığı altında toplanması konusu hâlâ tartışmalıdır. David Held ve meslektaşları bu tartışmalı konuyu inceleyerek etkili bir açıklama yapmış ve katılımcıları aşırı küreselleşmeciler, kuşkucular ve dönüşümcüler olarak Bu üç eğilim Tablo 4.5'te özetlenmektedir. Burada alıntı yapılan yazarların seçilme nedeni o grubu belirleyen görüşlere ilişkin anahtar yaklaşımları içeren çalışmalara sahip olmalarıdır.

Aşırı küreselleşmeciler

Aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmenin oldukça gerçek bir olgu olduğunu, sonuçlarının

her yerde hissedebileceğini savunmaktadır. Küreselleşme, ulusal sınırlardan farkı olmayan, yeni bir küresel düzen yaratan, sınır aşırı ticaret ve üretim akımları yaratan güçlü bir süreç olarak görülmektedir. Bu konuda en iyi bilinen açıklamalardan birisine sahip olan Japon yazar Kenichi Ohmae (1900-1995) küreselleşmenin, dünya piyasa güçlerinin ulusal hükümetlerden daha güçlü olduğu 'sınırı olmayan bir dünya'ya yol açtığı görüşündedir. Aşırı küreselleşmecilerin büyük bir kısmının tezi, ulus devletlerin kendi ulusal kaderlerini belirleme rolünün azalıyor olmasıdır. Dünya ticaretindeki aşırı büyüme nedeniyle ülkeler artık kendi ekonomilerini tek başlarına kontrol edememekte, dengesiz finans piyasaları, yatırım kararları, çevresel tehlikeler ve terörist ağları gibi sınırlarını aşan konularda otorite kullanmakta gittikçe yetersiz kalmaktadır. Yurttaşlar da, siyasetçilerin bu sorunları çözümedeki yeteneklerinin sınırlı olduğunu görmekte ve sonuç olarak var olan ulusal yönetim sistemlerine olan güvenlerini yitirmektedir.

Aşırı küreselleşmecilerin argümanı, ulusal hükümetlerin gücünün yukarıdan – Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütü vd. gibi yeni bölgesel ve uluslararası kurumlardan – ve aşağıdan - uluslararası protesto hareketleri, global terörizm ve yurttaşların inisiyatifleri - kuşatma altında olduğunu ileri sürmektedir. Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, bu değişiklikler aşırı küreselleşmecilere, ulusal hükümetlerin öneminin ve etkisinin düşüşe geçerek küresel farkındalık çağının doğuşunun işaretini vermektedir (Albrow 1997).

Kuşkucular

Bazıları, küreselleşme 'gerçeğinin' abartıldığını ve gerçekte yeni olmayan bir şey üzerinde pek çok konuşma yapıldığını ileri sürmektedir. Kuşkucular bu tartışma içinde, var olan ekonomik karşılıklı bağımlılık düzeylerinin yeni bir şey olmadığını savunmakta, on dokuzuncu yüzyıl dünya ticaret ve yatırım istatistiklerini işaret ederek, günümüzdeki küreselleşmenin geçmiştekenden yalnızca uluslar arasındaki etkileşimlerin yoğunluğu yönünden ayrıldığı iddiasında bulunmaktadır. Bu anlamda, küre-

leşme yerine 'uluslararasılaştırma' olgusu üzerinden konuşmak daha doğrudur. Bu, ulus devletlerin merkezdeki politik aktörler olduğu ve böyle olmaya devam edecekleri fikrini korumaktadır. Ulusal hükümetler, ekonomik faaliyetleri düzenleyip koordine ettikleri için kilit oyuncular olmayı sürdürmektedir ve bazıları da ticaret anlaşmaları ve ekonomik serbestleşme politikaları aracılığıyla gelişmelerini sağlamaya çalışmaktadır.

Kuşkucular, daha önceki dönemlere göre ülkeler arasında daha çok ilişki olabileceği görüşüne katılmaktadır. Ancak var olan dünya ekonomisi, tamamen küreselleşmiş bir ekonomi yaratacak kadar bütünleşmemiştir. Nedeni ise, ticaretin çoğunun gerçek bir küresel bağlamda değil de yalnızca üç bölgesel grup – Avrupa, Asya-Pasifik ve Kuzey Amerika – arasında gerçekleşiyor olmasıdır. Örneğin Avrupa Birliği ülkeleri öncelikli olarak kendi aralarında ticaret yapmaktadır. Aynı durum diğer gruplar için de geçerlidir ve dolayısıyla tek bir küresel ekonomi kavramı geçersizleşmektedir (Hirst 1997). İkincisinin uzun vadede bir gerçeğe dönüşüp dönüşmeyeceği henüz netlik kazanmamıştır.

Sonuç olarak pek çok kuşkucu, dünya ekonomisi içindeki – finansal ve ticari blokların oluşması gibi bölgeselleştirme süreçlerine odaklanmaktadır. Bölgeselleştirmenin büyümesi, dünya ekonomisinin daha çok değil daha az bütünleşmiş hâle geldiğinin bir kanıtıdır (Boyer ve Drache 1996; Hirst ve Thompson 1999). Yüzyıl önceki egemen ticaret kalıplarıyla karşılaştırıldığında dünya ekonomisi aslında coğrafi kapsamda daha az küreseldir ve ticaret, belirli faaliyet alanlarında daha fazla yoğunlaşmaktadır. Bu açıdan, aşırı küreselleşmeciler, kanıtları yanlış değerlendirmektedir.

Dönüşümcüler

Dönüşümcüler, kuşkucular ile aşırı küreselleşmeciler arasında bir yerde pozisyon almaktadır. Dönüşümcüler, küreselleşmenin şu anki düzeyinin, iç ve dış, uluslararası ve yerli unsurlar arasındaki yerleşik sınırları bozduğunu iddia etmektedir. Örneğin ulusal hükümetler, karşılıklı küresel bağımlılığın gelişmesine rağ-

Tablo 4.5 Küreselleşmeyi kavramsallaştırma: üç eğilim

	Aşırı küreselleşmeciler (Ohmae 1990, 1995; Albrow 1997)	Kuşkucular (Boyer ve Drache 1996; Hirst 1997; Hirst ve Thompson 1999)	Dönüşümcüler (Sassen 1991; Rosenau 1997)
<i>Yeni olan ne?</i>	Küresel bir çağ	Ticaret blokları, daha önceki dönemlere göre daha zayıf coğrafi yöneti şim	Küresel karşılıklı bağların benzeri görülmemiş düzeylere ulaşması
<i>Baskın unsurları neler?</i>	Küresel kapitalizm, küresel yönetim, küresel sivil toplum	1890'lara göre daha az birbirine bağımlı bir dünya	'Yoğun' (yoğun ve yaygın) küreselleşme
<i>Ulusal hükümetlerin güçleri ne durumda?</i>	Azalıyor ya da aşmıyor	Güçlendirilmiş ya da desteklenmiş	Yeniden kurulmuş, Yeniden yapılandırılmış
<i>Küreselleşmenin itici güçleri neler?</i>	Kapitalizm ve teknoloji	Hükümetler ve piyasalar	Modernitenin birleşik güçleri
<i>Tabakalaşma kalıpları neler?</i>	Eski hiyerarşilerin aşınması	Güneyin git gide daha fazla marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni yapısı
<i>Baskın motif nedir?</i>	McDonald's, Madonna, vb.	Ulusal çıkar	Siyasal toplumun dönüşümü
<i>Küreselleşmenin kavramlaştırılması nasıl olur?</i>	İnsan eyleminin çerçevesinin yeniden düzenlenmesi	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme	Bölgeler arası ilişkilerin ve eylemin belli bir mesafeden yeniden düzenlenmesi
<i>Tarihsel gidişat nereye doğru?</i>	Küresel uygarlık	Bölgesel bloklar/ uygarlıkların çatışması	Belirsiz: küresel bütünleşme ve parçalanma
<i>Özet çıkarım</i>	Ulus devletinin sona ermesi	Uluslararasılaşma, hükümetin kabulüne ve desteğine bağlıdır	Hükümet gücünü ve dünya siyasetini dönüştüren bir küreselleşme

Kaynak: Held ve diğerlerinden uyarlanmıştır. (1999: 10).

men gücü büyük oranda elinde tutmaktadır. Egemenliği kaybetmek yerine ulus devletler, şirketler, toplumsal hareketler ve uluslararası kuruluşlar dâhil toprağa bağlı olmayan ekonomik ve toplumsal örgütlenmenin yeni biçimlerine tepki olarak yeniden yapılanmaktadır. Dönüşümcüler, artık devlet merkezli bir dünyada yaşamadığımızı savunmaktadır; buna göre, hükümetler küreselleşmenin karmaşık koşulları altında yönetişime doğru daha aktif ve dışa açık bir duruş benimsemeye zorlanmaktadır (Rosenau 1997).

Küreselleşmeyi kaçınılmaz, sıradan insanların başına gelen ve kontrollerinin dışında

bir süreç olarak görmek doğru olmayabilir. Aslında küreselleşme değişime ve etkileşime açık, oldukça dinamik ve açık bir süreçtir. Küreselleşme çelişkili biçimlerde gelişmekte, sık sık birbirlerinin karşısında işleyen eğilimleri kapsamaktadır. Bu nedenle küreselleşme tek yönlü değil, görüntülerin, bilginin ve etkilerin iki yönlü bir akış sürecidir. Küresel göç, uluslararası turizm, kitle iletişim araçları ve telekomünikasyon egemenliği kültürel etkilerin yayılmasına katkıda bulunmaktadır. Örneğin dünyanın canlı 'küresel kentleri' olan Londra, New York ve Tokyo gibi yerler, yan yana kesişen kültürler ve etnik gruplarla tamamen çok

kültürlüdür (Sassen 1991). Dönüşümcülere göre küreselleşme, çok yönlü bir şekilde işleyen bağlantılarla ve kültürel akışlarla karakterize olan merkezsizleşmiş ve dönüşümcü bir süreçle karakterize edilmektedir. Küreselleşme çok sayıda birbirine geçmiş küresel ağların bir ürünü olduğu için, dünyanın belirli bir kısmından yönlendiriliyormuş gibi görülemez (Held ve diğerleri 1999).

Kanıtların değerlendirilmesi

Dönüşümcü görüş, günümüz bulgularına da epeyce uymaktadır. Ancak, küreselleşmenin gelecekte daha sistematik ve etkin bir hâle gelip gelmeyeceği net değildir. Pek çok kuşku, dünyanın küresel yönde ne denli ilerlediğini hafife alma eğilimindedir. Örneğin internet uzak mesafedeki düzenli ilişkileri kolaylaştırmakta, küresel turizm ve kültürler arası iletişim insanların günlük deneyimlerini dönüştürmektedir. Diğer taraftan, aşırı küreselleşmecilerin küresel ekonomiye doğru giden istikrarlı bir hareket betimlemesi sadece mevcut eğilimlerden çıkarsanamaz, yakın zamandaki küresel mali krizin gösterdiği gibi bunlar rota değişikliğine sebep olabilirler.

Örneğin, 2008’de yaşanan küresel finansal kriz, ‘sınırı olmayan bir ekonomi’nin tehlikelerini pek çok ulusal hükümetin kendi ülkesine taşımıştır. Avrupa Birliğinde İrlanda Cumhuriyeti, Kıbrıs, Yunanistan ve Portekiz’in büyük miktardalardaki ekonomik kurtarma paketleri, ortak para birimini ve ‘yakın birlik içinde’ olma mantığını sorgulamaya neden oldu. Daha güçlü bir bütünleşmeye olan merkezi eğilimin, hükümetlerin kendi ekonomilerini koruma amacıyla siyasal kararlar almaları sonucu ters yönde gelişim göstereceğini öngörmek mümkün. Benzer şekilde birçok Avrupa ülkesinde artan göç ve AB içerisinde ‘hareket serbestisi’ meselesi geri tepmeye başlamıştır. Bunun bir sonucu, içeriye doğru göçü sınırlandırma veya durdurma fikrine dayanan, nasyonalist ve göç karşıtı partilerin sayısındaki artıştır. Bir başka örnekte Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) AB’den tamamen çıkmıştır. 2016 yılında, birçok İngiliz içeriye doğru göçün seviyesi ve içeriği üzerin-

de ek kontroller istediğinden, AB ülkelerinden Birleşik Krallığa büyük çaplı göç olacağına dair kuşku ve korkular burada AB’den ayrılmak için bir referandum yapılmasının ana sebebi oldu. Açıkçası bu partiler aşırı küreselleşmecilerin öngördüğü, sınırları olmayan bir dünyanın gerçekleşmesini, aktif biçimde engellemeye çalışmaktadır.

2008 mali krizi ve kurtarma planları, “Çalışma ve Ekonomi” başlıklı 7.Bölümde incelenmektedir.

Bununla birlikte, her siyasi ve toplumsal hareket kendi adına küreselleşmenin karşısında yer almaz. 1990’larda dünya genelinde küreselleşmenin kapitalist serbest pazar versiyonu için çok kritik olduğu yerlerde ortaya çıkan toplumsal hareketler yakın küresel bağlantılılığı reddetmediler. Bu hareketler daha çok küreselleşmenin ekolojik sürdürülebilirlik, insan hakları ve topluluk yönetişimini merkeze aldığı bir alternatif hâli desteklediler. Sonuç olarak, Dünya Ekonomi Forumu gibi çeşitli unsurlar sadece küreselleşme karşıtı olmak yerine ortak bir isim altında **alternatif küreselleşme hareketi** olarak anılmaya başlandı.

Küreselleşme karşıtlığı ve alternatif küreselleşme konusu ‘Siyaset, Devlet ve Toplumsal Hareketler’ başlıklı 21. Bölümde incelenmektedir.

Bu tartışmada, üç pozisyonun hepsi de öncelikli olarak, hızlı küreselleşmenin *modern* süreci ve onun gelecekteki sonuçlarına odaklanmaktadır. Ancak, alternatif bakış açılarının küreselleşme süreçlerini daha uzun bir zaman çerçevesine yerleştirdiklerini anımsamakta fayda vardır. Bu görüşe göre, insan toplumlarının geniş çaplı gelişimi, karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin küresel kalıplarına *doğru* yönelmektedir. Ancak bu kaçınılmaz değildi ve hâlen de değildir (Hopper 2007). Tarihsel açıdan küreselleşme işbirliği ile karşılıklı yardımların olduğu kadar, çatışma, savaşlar ve işgallerin de ürünüdür. Bu ise ulusal ekonomik korumacılık gibi uygulamalarla, küresel eği-

limlerin tersine çevrilebilmesinin her zaman mümkün olduğu anlamına gelir. Çatışmalar, küreselleşmeye önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak bunların aynı zamanda işlerin tersine gitmesine yol açma potansiyeli de vardır.

'Uluslar, Savaş ve Terörizm' başlıklı 22. Bölüm savaş ve çatışma konusunda çok geniş tartışmaları içermektedir.

Küreselleşmenin sonuçları

Tarihsel olarak sosyolojinin temel odak noktası, sanayileşmiş toplumların incelenmesi olmuş ve diğer toplumların araştırılması antropolojiye bırakılmıştır. Ancak, küreselleşme konusundaki farkındalığımız arttıkça, bu akademik iş bölümü çok daha az savunulabilir hâle gelmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, kolonyalizm tarihinin gösterdiği üzere, uzun zamandan beri karşılıklı bağımlılık içindedir. Gelişmiş ülkelerde yaşayanlar, gelişmekte olan ülkelere gelecek hammadde ve ürünlere bağımlıyken, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ilerlemesi, gelişmiş ülkelerle yaptıkları ticarete bağlıdır. Küreselleşme, azınlıkları ve çoğunlukları, aynı küresel dünyanın bir parçası olarak görmek demektir.

Sonuç olarak, dünyanın kültürel haritası da değişmektedir: insan ilişkileri ulusal sınırları ve hatta kıtaları aşmakta, bireylerin doğum yerleri ile yaşadıkları ülkeler arasındaki kültürel bağlantıları sağlamaktadır (Appadurai 1986). Yeryüzünde 5000-6000 kadar dil konuşulmasına rağmen bunların yaklaşık yüzde 98'i küresel nüfusun yalnızca yüzde 10'u tarafından kullanılmaktadır. Her biri 100 milyondan fazla konuşmacısı olan yalnızca bir düzine kadar dil, küresel dil sistemine egemen olmuştur: Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Almanca, Hintçe, Japonca, Malayca, Portekizce, Rusça, İspanyolca ve Swahili dili. Ve yalnızca bir dil – İngilizce – ikinci dili konuşan pek çok kişi için ilk seçim olarak 'aşırı merkezi' hâle gelmiştir. Bugün var olan küresel dil sistemini birbirine bağlayanlar da bu 'iki dilli' kişilerdir (de Swaan 2001).

Herhangi bir toplumun, insanlığın geri kalan kısmından uzak kalarak varlığını sürdürmesi gitgide olanaksız hâle gelmektedir. Bugün dünyada, radyo, televizyon, cep telefonu, uçak yolculuğu ve turist kafesi ve bilgisayarlardan kaçacak kadar ücra bir köşe hemen hemen hiç kalmamıştır. Bir kuşak önce, dünyanın geri kalan kısmının henüz hiç dokunmadığı bir yaşam şeklini sürdüren küçük kabile grupları vardı. Ancak bugün bu toplumlar, Çin'de ve diğer üretim merkezlerinde yapılan palaları ve diğer aletleri kullanmakta, Dominik Cumhuriyeti'nde ya da Guatemala'da imal edilen tişörtleri giymekte ve dışarıdan gelenlerle ilişki sonucu bulaşan hastalıklarla mücadele etmek için Almanya'da ya da İsviçre'de üretilen ilaçları kullanmaktadır. Ayrıca aynı kişiler hikâyelerini dünyadaki diğer kişilere internet ve televizyon aracılığıyla iletebilmektedir. Bu araçlar aynı zamanda İngiliz ve Amerikan kültürünü dünyadaki tüm evlerin içine sokmakta, Hollanda (Big Brother) ya da Birleşik Krallık (Pop Idol) merkezli, kültürel ürünleri kendi ortamlarına uyarlamaktadır. Bu süreç yeknesak bir kültür de yaratır mı?

Küreselleşme mi küyerelleşme mi?

Pek çok kişi, dünyada hızla yayılan internetin küresel kültürün yayılmasını hızlandıracağını – şu anda dünya internet kullanıcılarının yarısından çoğunun bulunduğu Avrupa ve Kuzey Amerika kültürlerine benzeyeceğini – ileri sürmüştür. Erkekler ve kadınlar arasındaki eşitliğin, düşünceleri özgürce ifade etmenin, yönetime demokratik katılımın ve tüketim yoluyla kişisel zevki tatmin peşinde koşmanın değerlerine olan inanç, internet üzerinden dünyanın her tarafına kolayca yayılmaktadır. Ayrıca internet teknolojisinin kendisi bu tür değerleri beslemektedir: küresel iletişim, neredeyse sınırsız ve sansürlenmeyen bilgi ve anlık haz elde etme, dünya çapında ağız özellikleri arasındadır.

Bununla birlikte, küreselleşmenin geleneksel kültürleri silip süpüreceği sonucuna varmak için henüz erkendir. Küresel güçlerin geleneksel değerleri güçlendirebileceği yönde kanıtlar vardır. Küreselleşmenin sonuçlarının

Fas'ın Marakeş bölgesinde, geride Ben Salah Camii ve çatılardaki uydu antenleri görülüyor. Dijital teknoloji şirketlerin, reklamcıların ve kültür üretenerin ürünlerini dünyanın her bir noktasına sunmalarını sağladı. Ancak, bu her zaman yerel kültürün, inanışların ve pratiklerin zayıflayacağı anlamına gelmiyor.

bu dengeleyici bakış açısını İngiliz sosyolog Roland Robertson (1992), – küreselleşmenin ve yerelleşmenin bir karışımı olan – **küyerelleşme** terimini ortaya atmıştır. Yerel topluluklar, küresel süreçleri kendi kültürlerine uyarlamak için değiştirmede ve şekillendirmede genellikle edilgin değil aktif bir rol oynamaktadır. Benzer şekilde uluslararası şirketler kendi ürün ve hizmetlerini, 'yerindeki' koşulları göz önüne alarak düzenlemektedir. Eğer öyleyse, küreselleşme kaçınılmaz olarak tek tip, küresel Batılı bir kültüre yol açmamakta, bunun yerine, dünya toplumlarına, çeşitli kültürel ürünlerin çok yönlü akışı için zemin hazırlamaktadır.

Son zamanlarda Amerika ve Avrupa'nın etkisinde kalan geleneksel İslami kültüre sahip Orta Doğu ülkelerinden Kuveyt'i göz önüne alın. Kuveyt, İran Körfezi'nde yer alan petrol zengini bir ülkedir ve dünyada kişi başına dü-

şen gelir bakımından en üstlerde yer almaktadır. Hükümet, üniversite düzeyine kadar parasız eğitim hizmeti sunmakta, bu da hem erkek hem de kadınlar için yüksek oranda bir okuma yazma ve eğitim sonucunun alınmasını sağlamaktadır. Kuveyt televizyonu, yayınlar ezan zamanlarında düzenli olarak kesilse de sık sık Amerikan futbolu müsabakalarına yer vermektedir. Kuveyt halkının yaklaşık yüzde 57'si yirmi beş yaşın altındadır. Bu gruptan pek çok kişi, Avrupa'daki ve Kuzey Amerika'daki akranları gibi internette yeni düşünce, bilgi ve tüketim ürünlerini taramaktadır.

Kuveyt birçok açıdan 'modern' bir ülke olmasına karşın, erkeklere ve kadınlara farklı bir şekilde yaklaşan geleneksel kurallar güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Kadınlardan, genelde yalnızca yüzlerinin ve ellerinin görüldüğü geleneksel kıyafetleri giymeleri beklenmektedir. Gece evden çıkmaları ve yanlarında

Küresel Toplum 4.4 Reggae - küresel bir müzik tarzı mı?

Popüler müzik hakkında bilgi sahibi olanlar bir şarkıyı dinlediklerinde çoğu zaman onun oluşmasına yardımcı olan biçimsel etkileri anlayabilmektedir. Her müzik tarzı ritim, melodi, harmoni ve güftenin birleşiminin özgün bir biçimini temsil etmektedir. Örneğin rock, pop ya da folk müzik arasındaki farkları anlamak için dahi olmaya gerek yoktur. Müzisyenler şarkılarını bestelerken genellikle çeşitli tarzları birleştirmektedir. Değişik müzik tarzları, değişik toplumsal gruplardan çıkmaktadır ve tarzların şarkıları bestelerken nasıl birleştirildiğini ve kaynaştığını incelemek, gruplar arasındaki kültürel temasları belirlemek için iyi bir yöntemdir.

Bazı sosyologlar, toplumsal gruplar arasındaki temasların yeni müzik biçimlerinin yaratılmasıyla sonuçlandığı bir süreci örneklediği için, ilgilerini reggae müziğine yöneltmiştir. Reggae'nin kökenleri Batı Afrika'ya kadar dayanmaktadır. On yedinci yüzyılda, çok sayıda Batı Afrikalı, Britanyalı sömürgeciler tarafından köleleştirilmiş ve şeker kamışı tarlalarında çalıştırılmak üzere gemilerle Batı Hint adalarına taşınmıştır. Britanyalılar kölelerin geleneksel Afrika müziğini çalmalarını, bunun isyanlara yol açabileceği korkusuyla önlemeye çalışılsa da köleler Afrika'ya özgü bu davul çalma geleneğini, bazen köle sahipleri tarafından dayatılan Avrupa müzik tarzları ile birleştirerek canlı tutmayı başarmışlardır. Jamaika'da kölelerin davul çalan bir grubu olan *Burru*, tarlada çalışmanın temposunu düzenlediği için köle sahipleri tarafından açık bir şekilde hoş görülüyordu. Sonunda 1834 yılında kölelik Jamaika'da ortadan kaldırıldı, pek çok *Burru* erkeği kırsal alanlardan Kingston'un gecekondularına göç etse bile *Burru* davul çalma geleneği sürdü.

Bu gecekonduarda, reggae'nin gelişiminde çok önemli olduğunu kanıtlayan yeni bir dinî mezhep oluşmaya başladı. 1930 yılında Haile Selassie adlı bir adam bir Afrika ülkesi olan Etiyopya'nın kralı olarak taç giydi. Avrupa kolonyalizminin tüm

dünyadaki karşıtları Selassie'nin tahta geçmesini sevinçle karşılarken, Batı Hint Adaları'ndaki pek çok kişi, onun Afrika'daki ezilenleri özgürlüğe kavuşturmak üzere yeryüzüne gönderilen bir Tanrı olduğuna inanıyordu. Selassie'nin adlarından birisi 'Prens Ras Tafari'ydi ve Batı Hint Adaları'ndan ona tapanlar, kendilerine 'Rastafarianlar' diyordu. Rastafarian mezhebi çok geçmeden *Burrularla* birleşti ve Rastafarian müzik *Burru* tarzındaki davul çalışı ile İncil'deki baskı ve özgürlük temalarını birleştirdi. 1950'lerde Batı Hint müzisyenleri Rastafarian ritimleri ile Amerikan caz güftelerini ve zenci ritim ve blues unsurlarını kaynaştırmaya başladı. Bu birleşimler sonuçta 'ska' müziğine ve ardından da 1960'ların sonunda daha yavaş temposu olan, bas vurgusu ve kolektif toplumsal farkındalığın gücü ve kentsel yoksunluk hikâyeleriyle reggaeye doğru bir gelişim gösterdi. Bob Marley gibi reggae sanatçıları, 1970'lere kadar ticari başarılar gösterdi ve dünyanın her bölgesinden insan reggae müziği dinliyordu. 1980'lerde ve 1990'larda reggae, hip-hop (ya da rap) ile yeni sesler üretmek üzere kaynaştı (Hebdige 1997) ve bu tarz, Wu-Tang Clan, Shaggy ya da Sean Paul gibi grupların ve müzisyenlerin çalışmalarıyla duyuldu.

Reggae tarihi bu nedenle, değişik toplumsal gruplar arasındaki temasların ve bu grupların müzikleri aracılığıyla ifade ettiği -(politik, ruhsal ve bireysel) – anlamların tarihidir. Küreselleşme bu temasların yoğunluğunu artırmıştır. İskandinavya'da genç bir müzisyenin, örneğin Londrada'ki Notting Hill'in bodrumlarında erkeklerin ve kadınların ürettiği müziği dinleyerek büyümesi ve onlardan ve aynı zamanda uydu aracılığıyla Meksiko'dan canlı yayınlanan bir mariachi performansından derin bir şekilde etkilenmesi olanaklıdır. Eğer gruplar arasındaki temasların sayısı, müzik evrim temposunun önemli bir belirleyicisi ise, küreselleşme süreci ilerledikçe çok sayıda yeni tarzların önümüzdeki yıllarda ortaya çıkabileceği tahmin edilebilir.

eşi ya da akrabası olan bir erkek olmadıkça kamuya açık yerlerde bulunmaları yasaktır.

İnternet Kuveyt'te hızla popüler olmakta ve gazeteler sık sık internetle ilgili hikâyeler yayınlamaktadır. Kuveytli internet kullanıcılarının çoğu (yaklaşık yüzde 67'si) gençtir ve internetin esas çekiciliği, genç insanların katı bir şekilde uygulanan cinsiyet sınırlarını geçmelerine olanak tanınmasıdır. Deborah Wheeler'in (2006) İngiltere'de ve ABD'de öğrenim gören Kuveytli kız ve erkek öğrencilerle yaptığı görüşmelerde, karşı cinsle iletişim kurmanın, kadınların ve erkeklerin internet kafelerde bile ayrıldığı bir ülkede, internet kullanımıyla sağlandığı ortaya çıkmıştır.

Bir kadın öğrenci olan Sabiha'ya göre, 'Kuveyt'te gençler arasında internet kullanımının bu kadar popüler olmasının ana nedeni, internetin oğlanların ve kızların birbirleriyle iletişim kurmalarının en etkin yolu olmasıdır' (Wheeler 2006: 148). Kendisiyle görüşme yapılan Buthayna, 'Kuveyt'te kızların özellikle oğlanlarla aile içinde arkadaş olarak bile ilişki kuramadıklarını, bu durumda internetin, "güvenli" bir yer olduğunu düşündüğünü; iki taraf da birbirini tanımadığı için, saygınlıklarına herhangi bir zarar gelmeden ve toplumsal yaşamları etkilenmeden kaygılarını ve düşüncelerini ifade etmede kendilerini güven içinde hissettiklerini' söylemiştir (a.g.e.: 146). Diğer kadınlar da bilinen bazı sohbet odalarının açık seçik konuşmalar nedeniyle kendilerine 'kötü bir şöhret' kazandırdığını ve bu sohbet odalarını kullanan kızların ve genç kadınların "edepsiz" olarak damgalanma riski taşıdığını söylemiştir.

Wheeler'in çalışması, küçük bir alanda, internet denen aygıt vasıtasıyla yerel ve küresel bazda nasıl etkileşime geçildiğini göstermiştir. İnternet kullanımı açıkça küresel iletişim, bilgi alışverişi, araştırma ve daha pek çok şey için yeni olanaklar sunmaktadır ve bu bakımdan internet küreselleşmenin itici bir gücüdür. Ancak internetin günümüzdeki kullanılma biçimi, kısmen ulusal bağlam ve yerel kültürel normlar tarafından şekillendirilmektedir. Genç Kuveytli kadınlar (ve erkekler), bazı toplumsal kurallardan ve tabulardan kurtulmak için interneti kullanmakta fakat yerel toplum-

sal cinsiyet normları toplumsal etkileşimlerle ve ağızdan ağıza dolaşan sözlerle, belirli sohbet odalarını ve onları kullanan kızları damgalamaktadır.

Yüzlerce yıllık geçmişi olan Kuveyt kültürü, farklı inançların ve değerlerin internette yer almasından dolayı kolaylıkla dönüşüme uğrayacak gibi değildir. Genç insanların potansiyel olarak küresel sohbet odalarına katılmaları olgusu, Kuveyt kültürünün Batı'nın cinsel tutumlarını ya da toplumsal cinsiyet ilişkilerini kabul edeceği anlamına gelmez. Bu küyerelleşme sürecinden sonra ortaya çıkan kültürün fark edilir bir şekilde Kuveytli olma olasılığı yüksektir.

ELEŞTİREL DÜŞÜNME

Batı ürünlerinin, markalarının ya da kültürünün, Batılı olmayan kültürlerde yarattığı değişikliklere ilişkin örnekler düşünün. Daha sonra, Batı etkisinin yerel düzeyde önemli ölçüde değiştiği örnekleri listeleyin. Yerelleşme gerçekten, yerel kültürlerin küreselleşme güçlerine dayanabileceği anlamına mı gelmektedir?

Bireyselleşmenin yükselişi

Küreselleşme genellikle dünya finans piyasalarındaki, üretim ve ticaretteki ve telekomünikasyondaki makro değişikliklerle ilişkili olsa da, küreselleşmenin etkileri kişisel alanda da hissedilmektedir. Küreselleşme öylece orada duran bir şey değildir; o bir yandan da 'burada'dır ve insanların özel ve kişisel yaşamlarını farklı şekillerde etkilemektedir. Küreselleşmenin yerel ortamlara, evlere ve topluluklara kişisel olmayan kaynaklar -medya, internet, popüler kültür- ve farklı ülkelerden insanlarla kurulan kişisel temaslarla nüfuz etmesi sonucu kişisel yaşamlar kaçınılmaz olarak dönüşüme uğramaktadır.

Bugünün insanları, ana unsurların gelenekler ve görenekler olduğu geçmişe nazaran, kendi yaşamlarını şekillendirmek için daha çok fırsata sahiptir. Bireylerin ait olduğu top-

Klasik Araştırmalar 4.2 Anthony Giddens: modernite canavarına binmek**Araştırma sorunu**

Küreselleşmenin insanların gündelik yaşamları üzerinde ne gibi bir etkisi olabilir? Küreselleşme, bizleri yoğun bir şekilde içine alan modern dünyayı nasıl değiştirecek? Giddens, 1990'ların başından beri yürüttüğü bir dizi kitap, makale ve konferans çalışmaları aracılığıyla, modernitenin gelişmekte olan küresel biçiminin özelliklerini ve onun gündelik yaşam için sonuçlarını keşfetmeye çalışmıştır (1991a, 1991b, 1993, 2001). Giddens, özellikle geleneğin zayıflaması, ilişkilerdeki güven yapısının değişmesi ve artan risk farkındalığı konularına ilgi göstermiştir.

Giddens'in açıklaması

Modernliğin Sonuçları - The Consequences of Modernity başlıklı çalışmasında (1991b) Giddens, modernitenin küresel yayılımının, hiç kimsenin ve hiçbir hükümetin tam bir kontrole sahip olmadığı 'kontrolden çıkan bir dünya' üretme eğilimi taşıdığı görüşünün ana hatlarını ortaya koymuştur. Marx moderniteyi açıklamak için bir canavar imajını kullanmıştır. Giddens (a.g.e.: 139) bunu, büyük bir kamyonu ya da 'canavarın' üzerine binmeye benzetmektedir:

Bizim, canavarın – büyük bir gücün kontrolsüz makinesi – yerine bir şeyler koymamız gerektiğini öneriyorum. İnsanlar olarak bu canavarı kolektif bir şekilde bir yere kadar götürebiliriz fakat o da kontrolden çıkma tehdidinde bulunmaktadır ve kendisini parçalara ayırabilir. Bu canavar, kendisine direnenleri ezer ve bazen sakın bir tavır içinde olabilir bazen de aniden düzensizce karar değiştirip öngörmediğimiz yönlere doğru gidebilir. Bu binişin hiçbir şekilde hoş ya da ödüllendirici olmadığı söylenemez. Çoğu zaman neşeli ve umutlu beklentilerle doludur. Ancak modernitenin kurumları var oldukça, bu yolculuğun ne yolunu ne de temposunu asla kontrol edemeyiz.

Modernitenin küreselleştiren biçimi, yeni belirsizlikler, riskler ve insanların diğer kişilere ve toplumsal kurumlara güvenindeki değişmelerle göze çarpmaktadır. Bu hızlı değişim dünyasında geleneksel güven biçimleri kaybolmuştur. Yerel topluluklarda diğer insanlara güvenimiz vardı. Fakat daha küreselleşmiş toplumlarda yaşamlarımız hiç tanışmadığımız ya da bilmediğimiz, bize göre dünyanın çok uzak bir köşesinde olan insanlar tarafından etkilenmektedir. Böylesi kişisel olmayan ilişkiler, bizim gıda üretimi ya da çevre

düzenleme kuruluşları yahut uluslararası bankacılık sistemleri gibi 'soyut sistemlere' güvenme zorunluluğuna itildiğimiz anlamına gelmektedir. Bu bağlamda güven ve risk birbirleriyle yakından bağlantılıdır. Otoritelere güven, çevremizdeki risklerle karşılaştığımızda onlara etkin bir yanıt verebilmek için gereklidir. Bununla birlikte, böylesi bir güven, bir alışkanlıkla değil ama düşünme ve değerlendirme sonucu oluşmaktadır.

Toplumların daha çok gelenek ve göreneklere göre şekillendiği zamanlarda insanlar, çok fazla düşünme gereksinimi duymadan, bir şeyler icra etmenin kalıplaşmış yollarını takip edebiliyorlardı. Daha önceki kuşakların doğal olarak karşıladıkları ve dahil oldukları yaşam, modern bireyler için bir karar alma konusu ve süreci hâline gelmiş, bu durum da Giddens'in 'düşünümsellik' dediği, gündelik eylemlerimizi sürekli olarak düşünme ve yeni bilgiler ışığında yeniden formüle etme gereğini yaratmıştır. Örneğin, aile ve arkadaşların tavsiyelerini dikkate alabilecekleri evlenme (ya da boşanma) son derecede kişisel bir karardır. Ancak evlilik ve boşanma konusundaki resmi istatistikler ve sosyolojik araştırmalar toplumsal hayata süzülmemekte, yaygın bir şekilde bilinir ve paylaşılabilecek bir hâle gelmekte, böylece, bireysel kararların bir parçası hâline gelmektedir.

Giddens'a göre modernitenin bu karakteristik özellikleri, küresel modernitenin, daha önceki tarzları sürdürmeyen bir toplumsal yaşam biçimi olduğu sonucuna işaret etmektedir. Modernitenin birçok açıdan küresel hâle gelmesi modern toplumların sona erdiğine ya da onların ötesindeki bir harekete değil, (postmodernizm gibi – 3. Bölüme bakın) modern yaşamla bütünleşme eğilimleri olan ve daha geniş kapsamlı bir küresel evreyi beraberinde getiren 'geç' ya da 'yüksek' modernite olarak adlandırılabilir yeni bir aşamaya işaret etmektedir.

Eleştirel noktalar

Giddens'i eleştirenler, onun modernite ile daha önceki toplumlar arasındaki kesiklik ve gelenek-göreneklerin insanların gündelik faaliyetlerini yapılandırmayı sürdürdüğü noktasında abartılı görüşlere sahip olduğunu ileri sürmektedir. Modern dönem o kadar özgün değildir. Giddens'a göre modern insanlar daha öncekilerden farklı değildir. Diğerleri ise, onun küreselleşen mo-

dernite açıklamasının, gücün önemli sosyolojik sorunsalını - özellikle de ulus aşırı şirketlerin hükümetleri etkileme ve dünyanın yoksul kesimleri aleyhine şirket çıkarlarını gözeten bir küreselleşme biçimini destekleme gücünü - yeterli bir biçimde ortaya koymadığı kanısındadır. 'Modernite' kavramı, kapitalist şirketlerin gücünü maskeleymektedir.

Diğer bazı eleştirmenlere göre Giddens, düşünümelliği, toplumsal yaşamda daha çok seçim yapma imkanını yansıtan tamamen olumlu bir gelişme olarak görmektedir. Ancak böylesi bir düşünümellik aynı zamanda, Durkheim tarafından açıklandığı üzere yüksek seviyelerde 'anomi'lere yol açabilecektir. Bu bakımdan düşünümellik desteklenmesi gereken değil, çözülmesi gerekli olabilecek bir sorundur.

Günümüz açısından önemi

Küreselleşme kuramları nispeten yeni ortaya çıktığından ve Giddens kendi modern yaşam kuramlarını geliştirmeyi sürdürdüğünden, bu argümanlar büyük ölçüde 'devam eden işler' olarak görülmelidir. Onun geliştirdiği düşünceler diğer sosyologlar tarafından verimli yönere taşınmıştır. Bu bakımdan Giddens, genç kuşaklar için ileriye götürecekleri bir kuramsal çerçeve ve bazı kavramsal araçlar sağlamıştır. Modernite, düşünümellik ve güven ilişkileri konusundaki çalışması, eleştirmenlerinin katkılarında da görüldüğü üzere, pek çok sosyolojik tartışmayı tetiklemiştir. Bu tartışmaların gelecekte de süreceğinden şüphe yoktur ve okuyucular bu konularda kendi değerlendirmelerini yapacaklardır.

lumsal sınıfı ve etnik kimliği, taşıdığı toplumsal cinsiyeti ve mensubu olduğu dini, onun bazı yaşam alanlarını kapatabilir ya da diğerlerini açabilir. Örneğin bir terzinin en büyük oğlu olarak doğan birisi, babasının mesleğini öğrenebilir ve hayatı boyunca bu mesleği yapabilir. Gelenek bir kadının esas yerinin evi olduğunu, yaşamının ve kimliğinin büyük ölçüde kocası ya da babası tarafından belirlendiğini kabul etmektedir. Bireysel kimlikler, insanların doğdukları toplumsal ortamda şekillenir ve toplumun değerleri, yaşam tarzları ve etiği, görece sabit bir yaşam rehberini sağlamıştır.

Küreselleşmenin koşulları altında insanlar, kendi kimliklerini aktif bir şekilde kuracak yeni bir *bireysellik* ile karşı karşıya kalmaktadır. Daha önce insanların seçimlerinde ve faaliyetlerinde yol gösterici olan toplumsal kodlar önemli ölçüde gevşemiştir. Bir terzinin o en büyük oğlu şimdi kendi geleceğini oluşturmak için var olan pek çok yoldan birisini seçebilmektedir ve kadınlar da artık yalnızca ev işleriyle sınırlanmış değildir. Okuldaki birçok konuda kızlar erkeklerden daha iyidir. Kadınlar yükseköğretimdeki öğrencilerin çoğunluğunu oluşturmakta ve daha çok formel ekonomide, çoğu zaman çekici kariyer geleceği olan mesleklerde çalışmaktadır. Önceki neslin toplumsal cinsiyet üzerine beklentile-

rini şekillendiren toplumsal normlar artık çocukları üzerinde etkili değildir ve yeni normlar ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme, insanları daha açık, düşünümnel biçimlerde yaşamaya itmektedir ve bu da, onların sürekli değişen ortama göre tepki vermeleri ve kendilerini bu ortama göre ayarlamaları anlamına gelmektedir. Hayatlarımızda yaptığımız küçük değişiklikler - ne giyeceğimiz, boş zamanlarımızı nasıl geçireceğimiz, sağlığımızla ve bedenimizle nasıl ilgileneceğimiz - bile kendi öz-kimliklerimizi oluşturma ve yeniden düzenleme yönünde devam eden sürecin bir parçasıdır. Bu konudaki en basit sonuçlardan birisi, günümüzde pek çok ülkedeki insanın önceden sahip olduğu net bir aidiyet duygusunu yitirdiği ve daha fazla seçim özgürlüğü kazandığıdır. Bunun bir gelişme olup olmadığı, küreselleşmenin artıları ve eksileri konusunda süren tartışmaların bir parçasıdır.

Sonuç: küresel bir toplumda yönetim

Küreselleşme ilerleme sağlarken var olan siyasal yapılar ve modeller, ulusal sınırları aşan

bir takım zorluklar karşısında yetersiz görülmektedir. Özellikle ulusal hükümetler, petrol ve enerji fiyatlarını, küresel ısınmayı, organize suçları tek başlarına kontrol edememekte ya da değişken finans piyasalarını düzenleyememektedir. Küresel bir hükümet ya da bir dünya parlamentosu yoktur ve kimse küresel seçimler için oy kullanmamaktadır. Bununla birlikte,

her gün sınır ötesi posta gönderimleri yapılmakta, insanlar bir ülkeden diğerine çeşitli ulaşım araçlarıyla seyahat etmekte, mallar ve hizmetler kara, hava, deniz yoluyla ve siber alan üzerinden – ve diğer çeşitli şekillerde – işin içinde olan insanlar, gruplar, şirketler ve hükümetler için makul bir güvenlik beklentisiyle iletilmektedir... Bu süreçler ciddi bir soruyu da gündeme getirmektedir: normları, davranış kurallarını düzenleyen, denetleyen ve uygulanmasını gözeten bir dünya hükümeti olmadan, var olan dünya nasıl yönetilecektir? (Weiss ve Thakur 2010: 1)

Bu yerinde bir sorudur ve ilk etapta düşünlüdüğünde, *hükümet* (yönetim) ile *yönetişim* bir araya getirmektedir. Hükümet, belirli bir toprak üzerindeki uygulama yetkisi ile bir dizi kurumdan oluşurken, yönetim daha az somuttur. Mutlak ve somut manada küresel bir hükümet ya da bunun gerçekleşmesine ilişkin herhangi bir umut olmadığı için, bazı bilim insanları küresel sorunları çözmede daha etkin bir ifade olarak **küresel yönetişim** işaret etmektedir. Bu konuyla ilgili ilk kitap 1993 yılında basılmıştır ancak o zamandan beri küresel yönetim hakkında 500'den fazla akademik kitap yayınlanmıştır (Harman ve Williams 2013: 2).

1995 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Birleşmiş Milletler *Bizim Küresel Komşumuz* adlı, insanlık için ortaya çıkan sorunları ve bu sorunlarla mücadele etme yollarını ele alan bir rapor hazırlamıştır. Rapor, küresel düzeyde yönetişimin, ulusal hükümetler arasındaki ilişkiler ve anlaşmalarla kısıtlanamayacağını, bu yönetişime STK'ların, 'yurttaş' hareketlerinin, çok uluslu şirketlerin, akademik kuruluşların ve kitle iletişim araçlarının da dâhil edilmesinin zorunlu olduğunu sa-

vanmıştır. Raporun küresel yönetim ver-siyonu, 'geniş, dinamik karmaşık etkileşimli karar alma sürecinin sürekli olarak evrimleştiğini ve değişen koşullara karşılık verdiğini' ifade etmiştir. (BM Küresel Yönetişim Komisyonu 2005 [1995]: 27). Pek çok sayıda katılımcının işin içinde olması, uluslararası ilişkilerin geçmişte olduğundan çok daha kapsayıcı, katılımcı ve demokratik olma zorunluluğunun bulunduğu ve herkesin paylaşacağı, küresel medeni etik kurallarının geliştirilmesinin küresel yönetim açısından gerekli olduğu anlamına gelmektedir.

Küresel yönetim, küresel toplumun kolektif ilişkilerini düzenlemesiyle tüm bu kuralları ve normları, politikaları, kurumları ve pratikleri yakalamayı hedefleyen bir kavramdır. Bu anlamda, uluslararası kanunlar BM Güvenlik Konseyi, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu, çok taraflı antlaşmalar ile çatışma ve çatışma çözümleri ve beraberindeki Birleşmiş Milletler, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi kurumlar şimdiden sahip olduğumuz küresel yönetim biçimleridir. Bazı akademisyenler küresel yönetişimin mevcut kurumsal düzenlemeler hakkında konuşmanın yeni yolu, yani sadece farklı bir söylem olduğunu belirtmektedir. Ancak bu mimarinin çoğu, birbirleriyle rekabet içindeki ulus devletler çağında devleti birincil aktör olarak görerek ve kuralların güçlü devletler tarafından uygulanması gerçeğine dayanarak tasarlandığı için gerçekten küresel olmak yerine, *uluslar-arası* olarak kalmayı sürdürmektedir. Bugün sorun, küresel konuların ve soruların bu devlet-merkezli uluslararası sistemi aşmış olmasıdır.

Küresel yönetim dikkate değer bir konu olarak gözüke de, bunu başarmak beklenildiği kadar kolay değildir. Ulus devletler ve büyük şirketler birbirleriyle yarış içindedir ve yurttaşların kendi ülkeleriyle olan bağları mantıklı ve akılcı bir şekilde duygusal tonlar taşımaktadır. Ulus ötesine geçme düşüncesi, küreselleşme kuramlarında ima edilebilir. Ancak küreselleşme, işbirliği yerine, yoğunlaşmış bir rekabete sonuçlanan bir ortamı beraberinde getirmektedir. Bazı aktivistler bu küresel yönetim düşüncesine şüpheyle yaklaşmaktadır. Korkuları, tehlikeli ama kabul edilebilir bir terim olan,

seçkinler tarafından oluşturulacak muhtemel bir zalim 'dünya devletinin' ortaya çıkmasına yöneliktir (Sinclair 2012: 6).

O zaman küresel etik kurallardan ve ulus devleti ötesi bir yönetimden söz etmek iyimser ve hatta gerçekçi olmayan bir durum olarak gözükebilir. Fakat bu amaçlar, belki de ilk başta uyandırdığı izlenimdeki gibi hayal ürünü de olmayabilir. Küresel bağımlılık ve değişimin hızı bizi her zamankinden daha fazla birbirimize bağlarken, yeni kuralların ve etkin düzenleyici kuruluşların yaratılması kesinlikle gereksiz bir çaba olmayacaktır. Gerçekten de terörizm, çevreye verilen zarar ve iklim deği-

şikliği, ulus aşırı suç ağları, insan kaçakçılığı ve küresel finansal krizi gibi sorunların gösterdiği gibi, daha iyi bir küresel yönetim hızla bir gereklilik hâlini almaktadır. Thomas Weiss'in (2013: 3) öne sürdüğü gibi, belki de küresel yönetimi güçlendirmenin yeni yollarını aramadaki ana motivasyon kaynağı, 'insanlığı cennete götürmek değil, onu cehennemden korumaktır'.

Küresel yönetim konusunda daha detaylı bilgiyi 'Siyaset, Devlet ve Toplumsal Hareketler' başlıklı 21. Bölümde öğrenebiliriz.

Bölüm değerlendirme

1. Avcı ve toplayıcı toplumlarla göçebe toplumlar ve tarım toplumları arasındaki temel farklılıkları açıklayın.
2. Geleneksel devletlerdeki ya da uygarlıklardaki kentler, modern kentlerden hangi şekillerde ayrılmaktadır?
3. Sanayileşme, toplumları geri dönülmez biçimde dönüştürmüştür. Bunu nasıl yaptığını gösteren birkaç örnek sunun.

4. Kolonyal yayılmacılık ve hakimiyet, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ilerlemesini nasıl geriletmiştir?
5. Wallerstein'in dünya sistemleri kuramının ana hatlarını belirtin ve bu kuramın, henüz sanayileşmekte olan (YSÜ) deneyimini açıklamadaki yeterliliğini değerlendirin.

6. Toplumsal değişimin üretilmesinde ekonomik, sosyokültürel ve siyasal unsurların önemini gösteren bölümden bazı örnekler verin. Bu unsurlardan herhangi biri diğerlerine göre daha önemli ya da bir diğerinin nedeni midir?
7. Bu bölümdeki *küreselleşme* tanımlarından ikisini kısaca belirtin. Belirli bir örnekle açıklayın; 'Küyerelleşme' kavramı bunlardan nasıl ayrılmaktadır?

8. Modern küreselleşmeye katkıda bulunan bazı faktörleri listeleyin. Bunlar nitelik bakımından ekonomik, sosyokültürel ya da siyasal mıdır?
9. Aşırı küreselleşmecilerin, kuşucuların ve dönüşümcülerin temel tezlerini belirtin. Bu kuramsal pozisyonlardan herhangi birisi çürütülebilir mi? Bu anlamda hangi kanıtlar şüpheleri ortadan kaldırı?

10. Küreselleşmenin önemli sonuçları sizce nelerdir? Bunları listeleyin. Bu sonuçlar, gelişmekte olan ülkeler için öncelikli olarak olumlu ya da olumsuz mudur? Gelişmiş ülkelerdeki insanlar küreselleşmeden en fazla faydalananlar mıdır?
11. Küresel hükümet (yönetim) ve küresel yönetim arasındaki fark nedir? Küresel yönetim gerçekten gerekli midir? Küresel yönetim yapısını gerektiren uluslararası sorunlar var mıdır?

Araştırma örnekleri

Küreselleşme ulusal kültürleri nasıl etkilemektedir? Giderek daha fazla benzer televizyon programı görmemiz olanaklı mıdır ya da ulusal kültürler kendilerini yeniden ortaya koyacak mıdır? Bunu test edebileceğimiz küçük alanlardan biri sözde reality şovlardır. Formatları çoğunlukla ülkeler arasında satılmaktadır. Böyle bir durumda yapımcıların bu formatları kendi ulusal bağlarına oturtmak durumunda kalacakları kültürel engeller mevcut olabilir. Son zamanlarda yapılmış olan aşağıdaki ampirik araştırmaları okuyun ve izleyen sorulara yanıt verin. Van Keulen, J. ve Krijnen, T. (2014) *Yerelleşmenin Sınırları: Kültürler Arası Karşılaştırmalı Çalışma: Çiftçi Eş İstiyor- 'The Limitations of Localization: A Cross-cultural Comparative Study of Farmer Wants a Wife', International Journal of Cultural Studies, 17(3): 277-92.*

1. Bu çalışmaya yön veren ana araştırma sorusu nedir?
2. Araştırmacılar vakalarını nasıl seçmişlerdir?
3. Ulusal karşılaştırmaların yapılması için hangi kriterler kullanılmıştır?
4. İngiliz TV formatı kültürel olarak özgün müdür yoksa ulusal sınırların dışına da çevrilebilmiş midir?
5. Yazarlar televizyonda küreselleşme, yerleştirme ve kültürel çeşitliliğin korunması hakkında hangi sonuçlara ulaşmışlardır?

Enine boyuna düşünme

Eğer küreselleşme bir gerçeklikse, o zaman akademik araştırmalar bunun etkilerinden kurtulamayacaktır. Örneğin, yirminci yüzyılın ilk yarısındaki toplumsal bilim yayınlarının Avrupalı ve Kuzey Amerikalı düşünürlerin hakimiyetinde olmasını bekleyebiliriz, ama, yirmi birinci yüzyılın başlamasıyla beraber dünyanın her tarafından gelen araştırmalar da benzer bir etki yapmaktadır.

Şu yazıyı okuyun: Mosbah Natanson, S. ve Gingras, Y. (2014) *Toplum Bilimlerin Küreselleşmesi? Toplum Bilimlerinde 30 Yıllık Üretim, İşbirliği ve Alıntılanmaya Yönelik Kantitatif Analiz Kanıtları - 'The Globalization of Social Sciences? Evidence from a Quantitative Analysis of 30 Years of Production, Collaboration and Citations in the Social Sciences (1980-2009)', Güncel Sosyoloji - Current Sociology, 62(5): 626-46.* Makalenin, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın toplum bilimleri makale üretiminde hâlâ baskın güç olduğunu söyleyen temel iddialarını gözden geçirin. Neden diğer bölgelerde bekleyebileceğimiz gibi bir çıkış meydana gelmemiştir? Yazarlar, 'çeperdeki' araştırmacıların 'merkez'deki araştırmacılara uyum gösterdiğine ilişkin ne tür kanıtlar üretmiştir? 'Merkez-Çeper' modelinin bu çalışma bağlamında ne kadar başarılı olduğunu düşünüyorsunuz? Bu yazıdan küreselleşme hakkında, varsa, neler öğrenebiliriz?

Sanat yapıtlarında toplum

1 Kanada'nın önceki Başbakanı Kim Campbell şöyle demişti: "Bir zamanlar, Amerikan imajları bu küresel köyle o kadar her tarafa yayılmış ki, sanki bütün dünya Amerika'ya öykünüyor. Sanki bütün dünya Amerika'ya göç etmiyor da, Amerika, uzak ülkelerdeki

insanlara bile Amerikalı gibi olma arzusu aşilayarak bütün dünyaya göç ediyor. Küreselleşmenin bu yorumu, kökleri Batı'da bulunan kültürel ürünlerin, özellikle Amerikan değerlerinin ve yaşam tarzlarının, oluşmakta olan tek biçimliliğini ima etmektedir.

Pop müzik, televizyon programları ve filmler dâhil popüler kültürün somut yansımaları, bu görüşü ne derecede desteklemekte ya da ona karşı çıkmaktadır? Son aylarda izlediğiniz televizyon programlarının ve filmlerin, ayrıca kendi müzik ve video koleksiyonlarınızın bir listesini yapın. Bu liste hangi oranda ABD'de üretilmiş ya da içeriği esas itibarıyla ABD'deki yaşam tarzıyla beslenmiş materyali içermektedir? ABD'de üretilmiş ve/veya içeriği esas itibarıyla ABD'deki yaşam hakkındadır? Her gün bu tür materyalin etkisi altında kalmanın kendi değerleriniz, düşünceniz ve politik görüşünüz üzerinde ne gibi bir etkisinin olduğunu düşünüyorsunuz? 'Küresel köy'deki görüntülerin ve içeriğin Campbell'in söz ettiğinden daha çoğulcu olduğu konusunda hangi kanıtlar vardır?

2 Daha tek tip bir küresel kültüre doğru ilerlediğimizi söyleyen küreselleşme kuramları, alternatif küyerelleşme kavramını oluşturan kültür sosyologları tarafından eleştirilmektedir. Bununla birlikte, herhangi bir durumda bu iki eğilimin de var olduğunu ve gözlemlerimiz birbirine çelişse de daha az doğru olmadığını gösteren kanıtlar bulunmaktadır. Bu birbirine çelişkili eğilimlerin gündelik yaşamda idare edilme biçimini, kurgusal örneklerden çok toplumsal bilim çalışmalarında görmek daha kolaydır.

Khyentse Norbu tarafından yönetilen Kupa (Phörpa, 1999) filmi izleyin. Bu film hem küreselleşme hem de küyerelleşme unsurlarını bir arada bulundurur. İzlerken her iki eğilim için de kanıtlar bulup listeleyin. Örneğin hangi küresel ve yerel ürünler ve mallar gösterilmektedir ve bunlar nasıl sergilenip tüketilmekte veya kullanılmaktadır? Budist rahiplerin, köylülerin ve iki genç rahip adayının yaşamında ve inançlarında küreselleşme ne tür etkilere sahiptir? Bu filmde küreselleşmeyle ilgili temel bir mesaj var mıdır? Varsa, nedir? Filmin yapımıyla ilgili biraz araştırma yapın. Nerede ve nasıl çekilmiştir, küresel bir başarı mıdır? Filmin yapım hikâyesi küreselleşme hakkında filmde anlatılardan farklı bir hikâye anlatıyor mu?

Ek okuma

Bu bölümde tartışılan konunun çok geniş olması dolayısıyla, konunun kapsamına giren her şeyi burada ele almak mümkün olmayacaktır. Fakat konuyla alakalı yararlanabileceğiniz iki tür kitap vardır. İlk olarak, küresel insan tarihini ve insan toplumlarının gelişimini işleyen kitapları ele alalım. Noel Cowan'ın (2001) *Global History: A Short Overview – Küresel Tarih: Kısa Bir Değerlendirme* (Cambridge: Polity) adlı kitabı, başlangıç için iyi bir kaynaktır. Bu kitap, çok iyi yazılmış, kısa fakat hiç de uzman bilgisi taslamayan kapsamlı bir anlatıma sahiptir. Bruce Mazlish'in (2006) *The New Global History – Yeni Küresel Tarih* (Londra: Routledge), küresel tarihin ve küreselleşme süreçlerinin uzun bir dönemde izini sürmektedir ve tarihsel ve sosyolojik yaklaşımları başarılı bir şekilde birbirlerine bağlantılandırmaktadır.

İkinci olarak, küreselleşme konusunda günümüzdeki kuramları ve tartışmaları ele alan bazı kitaplar bulunmaktadır. George Ritzer ve Paul Dean'ın (2015) *Küreselleşme: Temel Bir Metin - Globalization: A Basic Text* (2. Baskı, Oxford: Wiley-Blackwell) küresel yönetişimi ve temel tartışmaların önemli unsurlarını kapsamaktadır. Paul Hirst, Grahame Thompson ve Simon Bromley'in (2009) *Konumuz Küreselleşme - Globali-*

zation in Question (3. Baskı, Cambridge: Polity) küreselleşme kuramlarına önemli bir eleştirici barındırır ve dikkate değer bir eserdir.

Bunlardan en az birisini okuduktan sonra küreselleşmenin daha kapsamlı ve ayrıntılı açıklamalarına geçebilirsiniz. Bunun için Luke Martell'in (2016) *Sociology of Globalization – Küreselleşmenin Sosyolojisi* (2.baskı, Cambridge: Polity) dikkate alınabilir. Paul Hopper'in (2007) *Understanding Cultural Globalization – Kültürel Küreselleşmeyi Anlamak* (Cambridge: Polity) adlı eseri ve daha sonra küresel yönetim için, Timothy J. Sinclair'in (2012) *Global Governance – Küresel Yönetişim* (Cambridge: Polity) başlıklı çalışması ile bu konunun ekonomik, kültürel ve siyasi unsurlarını gözden geçirmiş olacaksınız.

Bunlara ek olarak, iyi bir dünya tarihi sözlüğü, kilit tarihler ve olaylar için her zaman yararlı bir kaynaktır. Bu noktada Bruce Lenman ve Hilary Marsden'in (2005) *Chambers Dictionary of World History – Chambers Dünya Tarihi Sözlüğü* (Yeni baskı, Londra: Harrap) ya da *A Dictionary of World History – Bir Dünya Tarihi Sözlüğü* (2000) (Oxford: Oxford University Press) gibi geniş çaplı ve güvenilir eserler bu tasarıma uygundur.

İnternet bağlantıları

Bu kitabı destekleyecek ek bilgiler için Polity sayfası:

www.politybooks.com/giddens

Avcı-toplayıcılar hakkında TimeMaps bilgisi – avcı toplayıcılar, tarım toplumları ve ilk uygarlıkları kapsar:

www.timemaps.com/hunter-gatherer

Küreselleşme hakkında BBC World Service – ‘Küresel toplum’un çeşitli yönleri konusunda bazı temel bilgiler:

www.bbc.co.uk/worldservice/programmes/globalisation

1999 Reith Konferansları – Anthony Giddens ile ‘Kontrolde Çıkan Dünya’:

http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/events/reith_99

Uluslararası Küreselleşme Forumu (International Forum on Globalization) – küreselleşme süreçleri ile ilgili aktivist, bilim insanları, araştırmacılar birliği:

www.ifg.org

Küreselleşme Araştırmaları Merkezi (Centre for Research on Globalization) – Araştırmacı ve akademisyenlerin pek çok yorumu ile Kanada’da bulunan ‘düşünce yeri’:

www.globalresearch.ca

Küresel Politika Forumu (Global Policy Forum) – Birleşmiş Milletlerdeki politika kararlarını izlemektedir:

www.globalpolicy.org/globalization

LSE Küresel Yönetişim (LSE Global Governance) – London School of Economics Araştırma Merkezi (London School of Economics Research Centre):

www2.lse.ac.uk/globalGovernance